

Máster en Gestión de Políticas para el Desarrollo del Territorio

**DOCUMENT D'AUTORITZACIÓ
PER A L'ENTREGA DEL TREBALL DE FI DE MÀSTER**

Curs: **2023/2024**

Convocatòria: **2^a**

NOM DE L'ALUMNE/A: **HUGO SAIZ VALERO**

TÍTOL DEL TREBALL DE FI DE MÀSTER:

**ESPITJANT LA VALL, una resposta innovadora a la situació de crisi multinivell.
Aproximació des de les metodologies participatives al context socioeconòmic de la Cooperativa
Cireres Muntanya d'Alacant.**

NOM DEL DIRECTOR/A: **NÉSTOR VERCHER SAVALL**

LLOC i DATA **VALÈNCIA, 14/10/2024**

SIGNATURA DEL DIRECTOR/A

Treball Final de Màster en
Gestió de Polítiques per al Desenvolupament del Territori (deLOCAL)

Tutor: Néstor Vercher Savall
Supervisor: Juanjo Giner Camarena

Autor: Hugo Saiz Valero

ESPITJANT LA VALL, una resposta innovadora a la situació de crisi
multinivell.
Aproximació des de les metodologies participatives al context socioeconòmic de la
Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant.

Març - octubre 2024

Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local (IIDL UV-UJI)

«Una col·lectivitat innovadora deu comptar amb un capital humà fort i també amb una estructura organitzacional a través de la qual el capital humà es transforme en capacitat col·lectiva». (Klein 2020)

Contingut

Resum	3
1. Introducció: justificació i objectius	4
2. Marc teòric.....	6
2.1. El desenvolupament dels territoris rurals	7
2.2. Cooperativisme agroalimentari i desenvolupament rural.....	11
2.3. Revitalització rural a través dels lideratges comunitaris	16
3. Mètode i dades.....	21
3.1. Metodologies participatives per a la construcció de lideratges comunitaris i la revitalització rural.....	22
3.2. Recollida de dades	25
3.3. Anàlisi de les dades	28
4. Introducció a l'àrea i al cas d'estudi: la Vall de Gallinera	31
5. Resultats	38
5.1. Agroalimentació	39
5.2. Aliances i sinergies.....	47
5.3. Comunitat local	55
5.4. Estratègies i innovacions	59
6. Conclusions	66
7. Bibliografia.....	69

Resum

Les activitats localitzades i territorialitzades estan adquirint un renovat paper com a resposta innovadora davant les conseqüències i els impactes que el context de múltiples crisi van originar en el passat recent. Reptes com la despoblació, la crisi alimentària, la crisi ambiental, la crisi de confiança en les institucions i el trencament de les estructures comunitàries estan presents al llarg del territori. La Muntanya d'Alacant no és un cas d'excepció, en aquesta àrea l'existència d'una cooperativa de cireres que porta des de 2018 amb una producció que l'ha conduït a una situació econòmica d'inestabilitat afegeix major importància al desafiament. Per a conèixer la situació en profunditat, l'autor del document, aprofitant el conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de la Vall de Gallinera i l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local de la Universitat de València-Universitat Jaume I, s'aproxima a la comunitat local i als agents clau del territori des de les entrevistes en profunditat aplicant nocions bàsiques de les metodologies participatives. En conclusió, la participació i l'escolta activa als agents del territori permeten esbrinar camins per impulsar canvis i transformacions col·lectivament en contextos de múltiples crisi.

Paraules clau: revitalització rural, cooperativa agroalimentària, desenvolupament local, metodologies participatives.

1. Introducció: justificació i objectius

En el marc del conveni signat entre l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local de la Universitat de València i la Universitat Jaume I de Castelló amb l'Ajuntament de la Vall de Gallinera, a la Marina Alta (Alacant), el passat any de 2023, es va articular la possibilitat d'oferir habitatge als i a les estudiants del Màster en Gestió de Polítiques per al Desenvolupament Territorial de la Universitat de València, entre altres, que decidiren fer les seues pràctiques extracurriculars al territori de la Vall de Gallinera i, per tant, elegiren realitzar una proposta de treball final de màster que revertira en el territori.

En aquesta línia, l'autor del present document amb el suport del Dr. Néstor Vercher Savall, docent i investigador a la Universitat de València, i Juanjo Giner Camarena, tècnic de promoció econòmica a l'Agència de Desenvolupament Local de la Vall de Gallinera, llancen la proposta de començar un procés reflexiu i participatiu en què la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant, localitzada a Alpatró, un dels huit nuclis urbans que configuren el territori de la Vall de Gallinera; serà subjecte i objecte d'investigació ja que des de l'Ajuntament de la Vall i l'agrupació manifesten, des de 2018, una profunda crisi multinivell al sector cirerer, el qual ha sigut el principal sector econòmic del territori.

Per a apropar-nos al context sociocultural i ecosocial del territori de la Vall, s'ha treballat la escolta activa i la Comunicació Noviolenta (CNV) mitjançant la realització d'unes entrevistes en profunditat a algunes de les persones que componen la cooperativa actualment o a persones que formaren part d'ella en el passat. A més, es comptà amb el suport dels actors estratègics que tenen una visió perifèrica i integral del territori com, per exemple, el Grup d'Acció Local Rural Muntanya d'Alacant (GAL RMA, d'ara endavant), la Federació de Cooperatives Agroalimentàries, enginyers tècnics agrícoles o el President de la Indicació Geogràfica Protegida (IGP, d'ara en endavant) de Cireres Muntanya d'Alacant. Per últim, s'han realitzat entrevistes a persones que formen part del conjunt de la ciutadania perquè desenvolupen una activitat individual o comunitària important a la Vall.

El territori rural de la Vall de Gallinera presenta unes característiques tant geològiques com demogràfiques i socioeconòmiques que l'han situat com a objecte de possibles eventualitats climàtiques, institucionals i ecosocials de certa emergència,

algunes de les quals ja s'han fet palès com, per exemple, l'incendi de la Vall d'Ebo de 2022 que afectà al terme municipal de la Vall de Gallinera, la ràpida pèrdua de població i infraestructures-serveis o, també, la manca de producció de cireres durant sis anys consecutius¹. A la mateixa vegada, aquestes característiques han situat tant al propi territori com a les persones, i a les entitats, que en formen part, com a subjecte per a transformar qualitativament aquestes condicions a les que han estat i continuen sent sotmeses.

Cap a on pot caminar la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant? Quins passos han de seguir els seus associats per revertir aquesta situació? Quin paper poden jugar les entitats locals, com els Ajuntaments de 'les Valls de la Marina Alta', per enfortir o recolzar el procés de revitalització de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant i l'entorn? Quin paper poden jugar altres entitats perifèriques amb influència com el Grup d'Acció Local Rural Muntanya d'Alacant? I la comunitat local, quina imatge té de la Cooperativa? Recolzaria a l'entitat?

Aquest treball pretén impulsar una reflexió i participació activa dels agents i la comunitat local per aconseguir la reactivació ecosocial de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant. Per a fer això possible, es pretén, des de les metodologies participatives i la investigació social, explorar les percepcions i els sentiments de la comunitat local al voltant de l'estat actual i futur de la Cooperativa; identificar els actors clau que pertanyen al territori on s'insereix la Cooperativa; impulsar l'articulació i coordinació d'una aliança publico-cooperativa entre els distints actors del territori que treballen col·lectivament en la transformació i diversificació de l'activitat econòmica de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant; i, per últim, analitzar i dissenyar col·lectivament els potencials eixos d'una possible estratègia de reactivació de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant per revertir la situació que assoleix a 'les Valls de la Marina' i, més concretament, als i a les sòcies de la Cooperativa.

Una vegada s'han presentat els objectius del treball d'investigació, al següent bloc s'introdueix el marc teòric i l'estat de la qüestió que fan prendre consideració sobre la importància de l'assumpte. Més tard, es troba la secció on es parla de les metodologies

¹ «El antes y el después del incendio en la Vall de Gallinera.» [Article del periòdic Levante EMV](#). Data de consulta 16/05/2024.

«El desastre de les Cireres de la Muntanya d'Alacant a la Vall de Gallinera: «No podem més, marxem».» [Article del periòdic digital lamarinaalta.com](#). Data de consulta 16/05/2024.

que poden ajudar al procés, es caracteritza l'àmbit d'estudi del territori socioeconòmic de la Vall de Gallinera, on s'insereix la cooperativa agrària de cireres, i la secció termina amb una explicació de l'estructuració i el desenvolupament del procés d'investigació social. Per últim, s'apunten breument els resultats i algunes conclusions de la investigació duta a terme.

2. Marc teòric

L'àmbit rural i agroalimentari del territori valencià presenta unes condicions d'ofegament que no són diferents a les que es reproduïxen al llarg del mercat comú europeu.

La eclosió de nombroses iniciatives innovadores sorgides als contextos rurals, les darreres mobilitzacions de la pagesia i el sector agro-industrial en diversos territoris europeus o la quantitat de materials produïts per l'acadèmia amb temàtica d'economia ecològica, geografia regional i societat agrària i desenvolupament rural han provocat reaccions i decisions tant en les legislacions europees com en la creació de programes que s'emmarquen en la necessitat de donar resposta a les urgències i els reptes de l'àmbit rural i el sector alimentari.

Aquesta situació ha estat analitzada per diferents autors i autores cobrint, per exemple, des de les avaluacions de les polítiques públiques en desenvolupament rural fins a les figures que activen i dinamitzen els territoris rurals. Aquestes recerques són una clara mostra de la importància, per una banda, d'analitzar les transformacions que es produeixen a la ruralitat i, per altra banda, d'explorar les vies que existeixen tant per a la formulació com per a la implementació de polítiques que bé revertisquen situacions o bé recolzen les transformacions locals.

A les següents línies, s'oferirà un breu recorregut dels processos que han abocat als entorns rurals i a les seues poblacions a estar a la situació en què es troben actualment; les experiències que, des de l'economia solidària i el cooperativisme i la inclusió de la societat, han intentat corregir les desviacions i cohesionar el territori i, per últim, es reflexionarà sobre la figura i el paper que poden jugar els diferents actors que componen el sistema de governança d'un territori rural per transformar les condicions en les quals es troba mitjançant el restabliment o la consolidació de la confiança entre les diferents

parts i/o sectors que configuren el mapa social emprant la figura dels lideratges comunitaris o territorials.

2.1. El desenvolupament dels territoris rurals

Les inèrcies socioeconòmiques que regeixen el funcionament actual de la societat, els mercats i els Estats, han llaurat, des dels anys 60 una noció que ha comportat, entre altres efectes, l'abandonament gradual dels entorns rurals. Aquestos entorns, eminentment agraris, que havien suposat la construcció d'una societat capaç de fer labors que possibilitaven la creació d'una economia d'alt impacte local no només no van ser reconeguts per això, sinó que, a més, es va produir i reproduir una narrativa que minvava els desitjos i els somnis de la població rural al seu territori de producció i reproducció.

La qüestió de les diferències que es van obrir i/o engrandir entre les poblacions dels entorns rurals i les poblacions dels entorns urbans ha estat estudiat i denunciat en distintes ocasions (Collantes 2001, del Romero y Escribano 2013, Camarero 2017, Collantes i Pinilla 2019) remarcant que aquesta qüestió no és un fenomen recent. A la mateixa vegada, el catedràtic de la Universitat Politècnica de València, Eladio Arnalte Alegre (2021), es feia eco de l'estudi en què el professor Nadal analitzava les transicions demogràfiques de la població espanyola entre els segles XVI i XX per a reflectir que, en comparació amb la resta dels països de l'entorn, la població no havia crescut al segle XIX ni a la primera meitat del XX.

Aleshores, aquesta realitat de baix poblament es va veure afectada quan a les següents dècades, entre 1950 i 1970, la dictadura tecnòcrata espanyola i portuguesa van imposar els coneguts "plans desenvolupistes" que pretenien traure del subdesenvolupament a la societat. Aquest procés es va produir a la mateixa vegada que, internacionalment, es succeïen canvis en els sistemes de producció i el sector agrari incorporava productes com a resultat de les revolucions tecnològiques. Aquest model "desenvolupista" va comportar la implantació de grans models industrials prop de les ciutats que demandaven grans quantitats de població treballadora mentre que, a les societats rurals i agràries, la incorporació de maquinària i productes agroquímics havia creat, segons a l'idioma econòmic de mercat, un excedent de població que ja no era assolida pel sector agropecuari

L'explosió del creixement urbanístic de les ciutats i l'expansió continua de les agroindústries va tindre, al menys, dos efectes: l'eliminació per degoteig del sector agropecuari de l'entorn de les ciutats industrialitzades i un transvasament de població des de les zones rurals i agràries cap a les zones urbanes i industrials. El professor Arnalte (2021) ressonava amb la frase de Camarero en què deia que «els pobles es buidaven quasi de la nit al dia»². Per tant, aquesta és una mostra de què la despoblació no és un procés només actual, sinó una dinàmica que ha estat creada i consolidada i, per tant, ha originat conflictes, violències i necessitats estructurals tant a les ciutats com als pobles rurals.

El resultat de tot aquell procés que encara perviu ha estat el de la implantació d'un model socioeconòmic on les ciutats estan saturades i massificades³ mentre que els pobles del medi rural es troben desproveïts d'infraestructures que sostenen la vida productiva i reproductiva ampliant l'escletxa entre la població rural i la urbana. En aquest context emergeixen conflictes de tot tipus (socials, econòmics, educatius, ambientals, etc.) al aparèixer nous usos d'aprofitament del sòl a conseqüència de la crisi agrària, els canvis i les transformacions del model de vida com la implantació de macrogranges de producció intensiva, la instal·lació de grans parcs eòlics o de grans centres de bases de dades per a les empreses tecnològiques⁴, entre altres. Com a resposta als conflictes territorials i els desequilibris generats sorgeixen fórmules per aconseguir un desenvolupament local sostenible i participatiu de les zones rurals. Aquesta cerca per ordenar el territori, malgrat haver-se situat a les agendes dels governs federals de la Unió Europea des de la dècada dels anys 90, no incorporava la qüestió del despoblament des de fa ben poc⁵ fet que, com assegura Esparcia (2021), aprofundeix en les complexitats de l'abordatge de la situació.

Els governs regionals europeus tenen al seu abast una mena d'instruments financers, entre d'altres, dels que poden servir-se per estimular i enfortir els seus territoris rurals seguint un enfocament estratègic, integral i integrador. Alguns d'aquests instruments de caràcter estructural com, per exemple, el Fons Europeu Agrari de Desenvolupament Rural ([FEADER](#)), el Fons Europeu de Desenvolupament Regional

² Aquesta frase va ser també citada pel professor Arnalte durant la seua ponència a la [XXI Festa reivindicativa de la Cirera a Benialí](#) (la Vall de Gallinera) el 8 de juny de 2024.

³ «Les dades demogràfiques assenyalen que hi haurà cada vegada més nuclis urbans. El 73% dels europeus ja viu a les grans urbs.» Vist a *Dos tercios de la població mundial vivirà en ciutades en 2050* al diari digital [ctxt.es](#) Data de consulta: 01/07/2024.

⁴ «*Pueblos vivos frente a las macrogranjas*» Cadena Ser. (2023). «*Renovables sí, pero ¿así?*» Documentales de RTVE. (2022).

⁵ Per a més informació, Llei 4/2007 de Desenvolupament Sostenible del Medi Rural o el Programa de Desenvolupament Sostenible (RD 752/2010)

([FEDER](#)) o el Fons Social Europeu Plus ([FSE+](#)) poden ser complementats amb altres programes, com han fet algunes comunitats autònomes espanyoles, amb el programa [LEADER](#) per incloure la perspectiva dels agents locals en totes les fases de la estratègia de desenvolupament local, des del disseny fins a la assignació dels recursos i l'avaluació de tot el procés. (GATER 2015)

En paraules d'Esparcia i Mesa (2021, 17) el programa LEADER «ha sigut probablement el programa amb enfocament territorial de major èxit dels dissenyats i posats en pràctica a la Unió Europea i, per descomptat, el que millor arreplega l'enfocament territorial del desenvolupament local». Però, com afirmava a 2015 el Grup d'Anàlisi sobre els Territoris Rurals (GATER), al document on exposen el seu *Decàleg per a una bona governança a la política rural i a la gestió del programa LEADER a la Comunitat Valenciana*⁶, l'administració autonòmica deu creure en aquesta metodologia establerta per la Comissió Europea des de fa més de 25 anys. El contrari seria, aleshores, ser reticent d'obtenir incentius econòmics, socials, ambientals i de governança a nivell local.

La Comissió Europea és coneixedora dels reptes dels territoris rurals europeus des de finals de la dècada dels anys 80 del segle passat i, en aquest sentit, van incorporar la metodologia LEADER. Va nàixer com una ferramenta e iniciativa introduïda per la reforma dels fons estructurals de l'any 1988 a la comunitat europea. En primer lloc, és pertinent recalcar que quan es parla del programa LEADER no només es fa com a una línia d'ajudes econòmiques europees, sinó que, com Esparcia recordava recentment a una ponència a Enguera⁷, la importància d'aquest programa radica en el seu caràcter metodològic. Aquest instrument es va introduir per tractar de donar una resposta a la situació de crisi que havia esclatat a principis dels anys 70 i, a la mateixa vegada, pretenia canviar la perspectiva d'actuació i d'abordament seguint un enfocament no jeràrquic, de baix a dalt (*bottom-up*).

Aquest enfocament pretén donar més protagonisme als actors territorials mitjançant la seua incorporació a totes les fases del procés de desenvolupament territorial. La participació de la comunitat local tant en el diagnòstic de les problemàtiques i

⁶ Per a obtenir més informació sobre el decàleg pot seguir aquest [enllaç](#): *El desarrollo rural de la Comunidad Valenciana demanda un nuevo modelo de gobernanza*.

⁷ Aquesta ponència va estar organitzada pel Grup d'Acció Local Caroig-Xúquer, la Diputació de València i la Universitat de València. Al següent [enllaç](#) es pot trobar més informació.

fortaleses del seu territori o la prioritització d'idees per transformar-les com a l'execució de les propostes finals al seu territori fa que aquesta innovadora metodologia siga essencial als àmbits rurals i als perifèrics, on les administracions sempre han destacat per haver seguit una perspectiva allunyada del territori i de la comunitat local. En canvi, aquest mètode permet integrar el conjunt de veus que poden teixir aliances al territori i, mitjançant la cooperació, donar respostes amb les quals la gent es sent identificada i enfortida.

L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) ha publicat diferents informes on es parlava d'un *Nou Paradigma Rural* (2006), de la necessària *Cooperació entre zones rurals i urbanes* (2013) i del *Desenvolupament rural per a aconseguir el benestar de la població rural* (2020). Al primers documents es feia referència al procés, que resumidament s'introduïa al principi d'aquest punt, sobre els efectes socioeconòmics al món rural com a producte de les inèrcies dels ràpids canvis donats per l'economia internacional. En aquest context, l'OCDE al 2006 es centrava en la necessària reorientació de la política que els governs que pertanyen a la esmentada organització devien assumir. Es proposava ja abandonar els subsidis per poder donar més èmfasi a les inversions, ja que aquestes poden anar condicionades no només a realitzar una temàtica concreta sinó que, sobre tot, poden ajudar a «millorar la coherència i la efectivitat» de les mesures en les àrees rurals. En el segon capítol d'aquest informe, es reflectia la importància del programa LEADER i es presentava com a exemple, entre altres, de política de desenvolupament rural des del coneixement situat (*place-based*).

A nivell estatal sembla que ha pogut calar la noció del programa LEADER i, sobre tot, una de les seues potencialitats com és la qüestió del reequilibri territorial entre l'àmbit rural o perifèric⁸ i l'àmbit urbà o entre les mateixes ciutats de l'estat. Durant els últims anys el Govern central ha inclòs a l'agenda assumptes com la descentralització dels centres públics de l'Administració General de l'Estat, la revisió o reforma de la Llei de Bases de Règim Local de les Entitats Locals, la creació d'un Estatut Bàsic dels Municipis de Menor Població – menys de 5.000 –, l'elaboració d'un Pla de 130 mesures per fer front el Repte Demogràfic, l'impuls al municipalisme, la inversió de més de 10.000 milions d'€ per modernitzar i digitalitzar les Entitats Locals o la transferència de serveis i

⁸ Pel que fa a la utilització del terme 'perifèric', l'objectiu principal és remarcar la necessitat d'anar més enllà del subjecte rural com a entorn despoblat o agrari eminentment, sinó que amb aquest terme es pretén fer referència a totes aquelles realitats que es troben als marges de la normativitat.

funcions del Govern central cap a les comunitats autònomes poden ser una mostra de la presa en consideració del desafiament.⁹ Encara és prompte per analitzar resultats però no sembla que les accions deuri arribar fins aquí.¹⁰

Al territori valencià, el govern de la Generalitat Valenciana, amb el suport de les Universitats, els grups LEADER que hi tenen influència, les cooperatives i altres organitzacions empresarials i socials, va introduir una estratègia planificada per garantir la justícia social i la igualtat d'oportunitats entre les valencianes i els valencians, viuen on viuen. Aquesta planificació, l'[Estratègia AVANT 20-30](#), proposava més de 200 accions que impactaven en aspectes culturals, socials, econòmics, medi ambientals i de governança mitjançant el seguiment de les Càtedres AVANT i l'Agència Valenciana d'Antidespoblament que pretenien articular una ordenació territorial integral e integradora del territori rural amb cooperació amb les zones urbanes.

2.2. Cooperativisme agroalimentari i desenvolupament rural

Les economies comunitàries, transformadores, alternatives, solidàries i socials constitueixen un entramat d'entitats i persones que sempre han estat present a les distintes capes de la societat, sobretot quan es produeixen desequilibris socioeconòmics, catàstrofes “naturals” (Colón 2020) o, fins i tot, conflictes armats (Zabala 2020). És, justament, per aquestos motius que, a dia d'ahui, aquestes persones i entitats estan consolidant-se com a un sector institucional més dins de les lògiques de l'Estat (administracions i organismes públics) i el mercat (organitzacions capitalistes) tant als entorns urbans com als rurals. Estes entitats omplen el buit que la globalització i el sistema capitalista creen al perseguir la maximització del lucre per damunt d'altres variables del desenvolupament territorial.

Durant els darrers anys, les administracions públiques, amb l'ajuda i el suport tècnic de les entitats socials i les Universitats¹¹, s'han assabentat de la capacitat de

⁹ Per obtindre més informació pot fer clic al següent [enllaç](#).

¹⁰ Mentre es redactava aquest document, el Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats [anunciava](#) «una inversió de 5 M€ a 2024 per a la contractació d'agents locals d'innovació als ajuntaments» que formen part de la [Xarxa Innpulso](#) – 90 municipis que pretén arribar a ser 120.

¹¹ El CIRIEC-Espanya, Centre Internacional d'Investigació i Informació sobre la Economia Pública, Social i Cooperativa, ubicat en la Facultat de Economia de la Universitat de València, s'ha esdevingut com un òrgan tant consultiu com promotor de polítiques públiques que impulsen la regulació de lleis amb l'objectiu de reforçar les economies transformadores i que vertebrin els territoris, com ho fa l'Economia Social. Aquest assumpte, entre altres, ha permés que s'haja atorgat, pel Govern espanyol, a

resiliència i el potencial econòmic i sociocultural que atorguen als territoris i a les persones que els habiten la existència d'ecosistemes on les relacions entre les persones i els tipus de serveis que presten es troben per sobre del capital. Tot això està dibuixant una «tendència mundial d'atorgar major autonomia als governs locals, d'enfortir les organitzacions no governamentals i de dinamitzar processos autogestionaris per a promoure el desenvolupament municipal i local». (Lopera i Posada 2009)

A aquestos ecosistemes es troba el que es coneix pel concepte d'Economia Social (ES) que, segons Subirats (Garcia Jané 2015) «és una forma de veure l'empresa com una manera d'organitzar la producció i la supervivència diferent de com ho fan les empreses convencionals en l'economia de mercat, sense renunciar, en absolut, a l'eficàcia professional i a la rendibilitat empresarial». Les experiències que segueixen aquesta forma de veure l'empresa i les relacions, conformen un sector que pren distintes estructures jurídiques com són les mutualitats, les associacions, fundacions, empreses socials o societats laborals.

Les cooperatives agroalimentàries formen part d'aquest ecosistema perquè, en primer lloc, s'han erigit en moltes ocasions com a primera i, a vegades, com a única estratègia econòmica, social, cultural i medi ambiental als territoris rurals davant l'absència d'una visió holística per part de les empreses de capital o la inoperància de les administracions públiques. Les cooperatives, a més a més, tenen uns forts lligams amb el territori en què estan actives i són, per tant, contràries a les deslocalitzacions de les seues activitats. El caràcter de les cooperatives agroalimentàries està basat en un sistema de producció familiar de mitjanes i xicotetes explotacions que permeten la integració d'una gran quantitat de població garantint la sostenibilitat i viabilitat econòmica i temporal.

Per altra banda, aquestes entitats també segueixen els principis de la Llei 05/2011, de 29 de març, d'Economia Social i, en segon lloc, perquè segueixen els principis elaborats per l'[Aliança Cooperativa Internacional](#) (ACI) a 1995. Si seguim l'enfocament humanista del desenvolupament local que ens recorden Lopera i Posada (2009), és a dir, el concepte de desenvolupament que te relació amb el «conjunt de l'autonomia individual, la participació comunitària, el respecte pels drets humans, el disfrute de les llibertats, la convivència amb altres espècies i el sentit de pertinença amb l'espècie humana»; és on es

València amb el títol de “Capital de l'Economia Social” per a l'any 2024. Per a més informació, es pot visualitzar el següent [enllaç fent clic ací](#).

poden veure els assoliments que les cooperatives agroalimentàries i, per tant, allò que les economies socials i solidàries han aconseguit.

La [Càtedra de Cooperatives Agroalimentàries](#), creada per la [Federació espanyola de Cooperatives Agroalimentàries](#) i la Universitat de València al 2018, va publicar a l'any 2021 un estudi on analitzaven l'impacte territorial que l'activitat de dos cooperatives agroalimentàries – la Cooperativa de Viver i Cooprado – havien tingut a les dimensions socials i humanes, a la sostenibilitat, a la cultural i institucional i a l'econòmica.

Il·lustració 1: Els principis de l'Economia Social. Font: Càtedra de cooperatives agroalimentàries de la Universitat de València.

DEFINICIÓN: Una cooperativa es una asociación autónoma de personas que se han unido de forma voluntaria para satisfacer sus necesidades y aspiraciones económicas, sociales y culturales en común mediante una empresa de propiedad conjunta y de gestión democrática. VALORES: Autoayuda, autorresponsabilidad, democracia, igualdad, equidad, solidaridad. PRINCIPIOS: Pautas mediante las cuales las cooperativas ponen en práctica sus valores. Adhesión voluntaria y abierta a toda persona capaz de utilizar sus servicios, sin discriminación alguna (puerta abierta: doble condición de socio y usuario). Gestión democrática por parte de los socios con igualdad de derecho de voto (un socio, un voto) en las cooperativas de primer grado y organización democrática en todas las demás. Participación económica de los socios inspirada en los valores cooperativos: retorno de excedentes a los socios en proporción a las operaciones de éstos con la cooperativa; creación de un patrimonio cooperativo irrepartible; si existe retribución al capital social obligatorio, ésta consistirá en un tipo de interés limitado. Autonomía e independencia. La firma de acuerdos con otras organizaciones o el recurso a fuentes externas para captar capital inversor no impedirá el control democrático de los socios usuarios sobre la cooperativa. Educación, formación e información. Cooperación entre cooperativas, fortaleciendo el movimiento cooperativo mediante el desarrollo de estructuras locales, nacionales, regionales e internacionales. Interés por la comunidad, trabajando las cooperativas para conseguir el desarrollo sostenible de sus comunidades.
--

Il·lustració 2: Principis ACI 1995. Font: Social Economy Europe Organization

Els dos llocs subjecte de l'estudi de la Càtedra de la Universitat de València, Viver i Casar de Càceres, són eminentment rurals i amb una població inferior a 5.000 habitants. Alguns dels resultats d'aquest estudi demostren que l'existència d'una cooperativa al seu territori ha permès la fixació de la seua població; la disponibilitat de serveis com la telefonia mòbil, la gestió en comú de les terres o les botigues d'aliments; creació d'ocupació al territori; formació especialitzada; gestió sostenible de recursos com l'aigua, residus o l'energia; realitzar tallers de sensibilització sobre la importància dels cultius ecològics; la dinamització sociocultural mitjançant la posada en valor dels productes llaurats al territori; la creació d'una relació sòlida entre la població, el sector privat i l'Ajuntament amb la introducció d'aspectes innovadors que fan que la població, el sector privat i l'Ajuntament puguin anar més enllà i amb voluntat. (Càtedra Cooperatives Agroalimentàries 2021)

Històricament, els habitants dels entorns rurals eminentment agraris van veure a la fórmula del cooperativisme una oportunitat, mitjançant l'associacionisme autogestionari i el suport mutu, per poder fer front, en primer lloc, a l'absència de la figura d'un Estat que reconeix les desigualtats i que tracta de reduir-les i, en segon lloc, a l'augment de les collites, degut a l'aplicació de les innovacions tecnològiques i no tecnològiques del moment, la denominada "revolució verda"¹². Aquesta fórmula donava com a resultat, entre altres, la centralització de tot el procés logístic per a col·locar les collites als mercats d'abastos amb el compromís de garantir un preu per al llaurador aprofitant l'escalabilitat de les produccions.

No obstant això, els anys han valgut per demostrar que el cooperativisme no és només una fórmula per a donar eixida a l'excés de productes, sinó, com es veia abans, també per a enfortir i desenvolupar els territoris i les comunitats que els habiten amb la implicació d'ells i elles mateixes. Mitjançant els processos de diversificació i d'innovació es permet evolucionar i adaptar-se als canvis. En aquest sentit, al País Valencià podem trobar un bon grapat d'experiències que poden servir com a exemple i inspiració per a futures iniciatives. A banda de la Cooperativa de Viver abans mencionada, dins del

¹² Aquest concepte va nàixer després de la II Gran Guerra, entre els anys 40 i 60 del segle passat, quan es van introduir una sèrie de tècniques modernes com, per exemple, la selecció genètica, el regadiu o l'ús d'agroquímics a les superfícies agrícoles que, com a conseqüència, va donar com a resultat una producció intensiva d'aliments. Els efectes encara són visibles, les produccions s'han deslocalitzat, s'ha estès el sistema del monocultiu i junt amb la dependència dels combustibles fòssils està fent insostenible el sector agroalimentari dins del sistema capitalista.

cooperativisme agroalimentari podem trobar, segons dades de l'observatori de la [Federació de Cooperatives Agroalimentàries](#), un total de 374 cooperatives amb més de 193.000 socis i 19.762 treballadors.

Pel que fa al conjunt de cooperatives que formen part del territori valencià, segons les dades de la [Confederació de Cooperatives Valencianes](#) (CONCOVAL), existeixen, les de treball associat (CTA), les de consumidors i usuaris, les d'habitatge i rehabilitació, les de serveis i transports, les elèctriques i les de crèdit. A banda de les cooperatives agroalimentàries, aquestes altres cooperatives també estan present als territoris rurals valencians com, per exemple, és el cas de [Vacaciones Permanentes](#), la cooperativa d'habitatge en cessió d'ús a Alfara de la Baronia (València); el cas de [la Somniada](#), cooperativa valenciana de treball associat, que produeix cervesa artesanal ecològica a Soneixa (Castelló) o el cas de la cooperativa [Elèctrica de Sot de Chera](#).

La resolució del Parlament Europeu de 19 de febrer de 2009 determina que les institucions europees faran recaure sobre tots els poders públics la implantació d'estratègies i mesures que promouen el creixement de les iniciatives que pertanyen a les economies socials. A mesura que aquesta resolució es fa complir per les distintes administracions públiques en què s'organitza l'Estat espanyol, com són, a banda del govern central, les comunitats autònomes i les entitats locals, es fa palès el paper que juguen les iniciatives de l'Economia Social i, per tant, les cooperatives agroalimentàries al conjunt de la societat i, sobre tot, als territoris rurals on es localitzen. (G. Fajardo y R. Chaves 2019) Aquestes no només generen activitat econòmica sinó que, com veiem més abans, dinamitzen el territori amb la diversitat d'activitats que ofereixen ajudant, també, a pal·liar situacions de crisi multinivell, a vertebrar els territoris i incloure perspectives ambientals, de gènere i de justícia social tant a l'àmbit privat com a l'àmbit comunitari.

Amb la condició que el recolzament de l'administració pública siga de qualitat i amb celeritat és necessari una cohesió i estructuració d'aquestes iniciatives en ecosistemes per a, així, fomentar els elements que possibiliten la seua extensió, la intercooperació, és a dir, el treball en xarxa amb les entitats de l'Economia Social però, també, les col·laboracions amb altres sectors (públic, universitari, privat, etc.). Malgrat que aquestes no són condició de suficiència, només seguint aquestes condicions es

possibilita que aquestos ecosistemes puguen eixir de l'economia alternativa per a convertir-se en costum¹³.

2.3. Revitalització rural a través dels lideratges comunitaris

El Catedràtic de Geografia Humana a la Universitat de Girona, Joan Nogué, qui ha centrat les seues investigacions sobre el paisatge com a constructe social ens parla al 2016 d'un nou canvi de paradigma entre la relació de la gent amb els territoris que habiten com a conseqüència de l'assumpció i «l'enteniment de l'acció política d'una altra manera». El seu assaig comença per plantejar-se què és el que està ocorrent, és a dir, què és el que està motivant el «redescobrimient» dels territoris i com els entorns rurals estan prenent un renovat paper.

En un entorn global i canviant i d'incertesa, on les hegemonies, el sistema productiu i les dependències, tant de recursos com geopolítiques, estan arribant a una fi de cicle; sorgeix la necessitat de conjugar i coordinar, a distints nivells, els actors locals territorials per a què tracten, a partir d'una reflexió individual i acció col·lectiva, la posada en marxa d'actes de defensa i vertebració del territori i fer front a les distintes crisi sistèmiques que es presenten al conjunt de la societat.¹⁴ Com hem vist anteriorment, els contextos de les perifèries i els entorns rurals han estat travessats per les lògiques «d'acumulació capitalista» (Collantes 2001), per una dependència «del mercat i de les noves tecnologies» (Yacamán-Ochoa i García-Llorente 2020) com, per exemple, els agroquímics, comportant alts efectes negatius en els àmbits biofísics, socials, econòmics, culturals, ecològics, polítics, etc.

Els processos associatius de base tant de mercat com de no mercat que es creaven als entorns rurals jugaven un paper clau en aquells llocs que s'havien esdevingut perifèrics ja que, com veiem al punt anterior, les entitats de l'economia social, com les cooperatives agroalimentàries, «s'articulen arran de la dimensió social i de l'arrelament amb el territori» (Yacamán-Ochoa i Sánchez-Moral Rosa de la Fuente 2021). Tot i això, durant

¹³ Aquesta idea ve de la frase que va fer pròpia la vicepresidenta de Colòmbia, Francia Márquez, quan feia campanya per al canvi de govern al país: «*Hasta que la dignidad se haga costumbre.*» Aquesta frase va ser rescatada primer pels que es mobilitzaven a Xile a l'any 2019 per denunciar les desigualtats que patien, igual que ho van fer les autores de la frase, les mexicanes d'una comunitat indígena que van ser víctimes per violació de Drets Humans comesa per l'Estat mexicà al 2017. Per a més informació, pot accedir al següent [enllaç](#).

¹⁴ Aproximació al concepte de “*governança*” que veurem més endavant.

les dos últimes dècades, moltes d'aquestes experiències no han pogut continuar en eixe camí de vertebració del territori, degut a «la concentració de la terra, juntament amb la intensificació del model productiu i la urbanització», l'envelliment de l'entorn i la masculinització del sector potenciant «l'abandonament de l'agricultura familiar» (Yacamán-Ochoa et al. 2023).

En aquesta situació on les economies familiars i agràries eren tan pròpies dels contextos rurals com les organitzacions i estructures col·lectives, de les que, molt sovint, formaven part, ha suposat que el declivi de les primeres haja impactat sobre les segones trencant a la societat rural i a les entitats, com les cooperatives agroalimentàries, que no van poder adaptar-se a unes condicions de competència global. És així com s'arriba a un període en què es precisa d'estratègies innovadores que reajusten i revitalitzen, de nou, el territori rural incidint en el paper de lideratge d'actors clau i l'Economia Solidària.

Els processos de revitalització són les diferents accions i decisions que es prenen per enfortir o donar més vitalitat a allò que es considera no té l'activitat o dinamisme desitjat. El procés de despoblació viscut a les zones de muntanya, d'interior o de la perifèria rural, segons del Romero i Escribano (2013), és un símptoma que el territori viu «malalt, en regressió o en crisi» i, per tant, és necessari diagnosticar i revertir els escenaris que han generat aquestes situacions mitjançant una estratègia de revitalització a diferents nivells (biofísic, social, econòmic, cultural, etc.)

Per a encetar un procés de revitalització és important entendre i fer entendre que per a portar endavant iniciatives que pretenen revertir escenaris no es pot imaginar resultats a curt termini i, menys encara, no comptar amb distintes personalitats interactuant i intercooperant. Moyano (2009) assegura que «de la bona articulació entre actors col·lectius, institucions i individus emprenedors – és a dir, del sistema de “governança” – depèn l'èxit dels processos de desenvolupament de les àrees rurals» i, per tant, de la seua revitalització. En aquest sentit, cobra major importància la tasca de reivindicar la figura dels agents interns, és a dir, d'aquells que viuen la realitat dia rere dia i, també, la dels actors externs que poden agilitzar processos, mobilitzar recursos i dotar d'una perspectiva més integral els actes locals transformadors. (Klein 2020)

Assajos com el de Hambleton (2014) demostren com l'enfortiment dels agents locals, mitjançant la creació d'estructures organitzatives de base local, és efectivament útil per fer front a situacions de crisi generades per forces de l'economia capitalista. Però,

com reflecteixen Villasante et al. (2001) molt sovint aquestes estructures cauen en «cercles viciosos on els grups es consumeixen a eternes discussions internes (sobre principis, etc.)». Ells, en canvi, proposen la creació «d'espitals creatives» mitjançant la generació «d'ambients de creixement personal» on puguin «aparèixer noves idees i pràctiques». Este tipus d'espais poden permetre que apareguen persones amb proactivitat i que assumeixen responsabilitats, a més a més, afavorint la retroalimentació, el bon ambient i la participació de la comunitat als processos de creació i construcció col·lectiva.

És així com la comunitat local pot veure's animada i enfortida i, per tant, conscient de les seues fortaleses i oportunitats per articular mecanismes que donen resposta a les seues necessitats i febleses. És just, en aquest moment, quan es possible que la comunitat puga transitar d'una perspectiva de recerca de solucions exògenes, és a dir, que deixen d'assumir un rol passiu que demana ajuda, desesperadament, a l'ens de rang superior; cap a una perspectiva endògena, on els actors locals han interioritzat les seues responsabilitats i les seues capacitats per intervindre e introduir activitats que determinen i orienten el desenvolupament urbà, socioeconòmic i cultural del seu territori, en definitiva, que revitalitzen el seu entorn. (Sigalat et al. 2018)

Aquest estat de consciència de la comunitat local els comporta un avantatge comparatiu perquè els permet assumir un lideratge comunitari sota una identitat comú, un territori i unes aspiracions en un context on diversos actors estan en joc. Com veiem més abans, els grups LEADER o d'Acció Local podrien arribar a tindre eixe caràcter de lideratge comunitari ja que són grups amb enfocament territorial, legitimats¹⁵ i amb unes aspiracions comunes però de caràcter plural. Per altra banda, la realitat demostra (Moyano 2009) que les cooperatives s'han constituït als entorns rurals com a «l'expressió més genuïna» i que «exerceixen un vertader lideratge a la vida econòmica i social de les comunitats rurals».

Tot i que, aquest concepte de lideratge comunitari es troba en constant evolució i, a més, el seu enteniment varia segons la realitat social i la vinculació que existisca entre la comunitat local amb l'administració o institució pública. No és la mateixa realitat social ni vinculació institucional la que tenen a Amèrica Llatina que a Europa. No obstant això,

¹⁵ A banda de que representen sectors específics de la societat civil i del sector privat, estan reconeguts per les administracions públiques com «autoritats de gestió i organismes intermediaris» que dissenyen i executen «les estratègies de desenvolupament local participatiu» segons aquesta [Resolució de 3 de maig de 2024](#).

el lideratge comunitari, a tot arreu, busca recuperar eixa sobirania furtada, sobre tot, en àrees rurals i perifèriques com, per exemple, als territoris despoblats o als barris obrers¹⁶, posant en pràctica tècniques innovadores i ferramentes participatives.

A Madrid, durant 2016 i 2019, va ser l'Ajuntament qui va liderar iniciatives de «resiliència urbana i econòmica en matèria d'ocupació des de l'enfocament de la economia social i solidària en cinc clústers clau [...] per a avançar cap a un nou model productiu». En un context de canvi polític a les institucions de tot l'Estat espanyol¹⁷ es va impulsar la creació d'un «ecosistema d'innovació social» de caràcter publico-cooperatiu-privat on la generació de coneixement i creació de xarxes eren els objectius principals per a fer front els reptes en matèria d'ocupació. (Yacamán et al. 2021)

Aquest és un dels exemples de lideratge que els poders públics poden i han d'assumir. Tot i que, com es veu a Garcia Jané (2015) les iniciatives de reactivació i revitalització «han de nàixer des de la ciutadania», les institucions públiques «han de facilitar que sorgeixen i tot seguit brindar-los els mitjans perquè es consoliden i creixen». Però, aquest procés no pot entendre's sense el sorgiment de què es parlava abans, d'un nou tipus d'activisme i encarnació de les accions polítiques que interioritza la «dimensió relacional» per a generar confiança i vincles entre les parts, valors que són la base de l'èxit perquè les iniciatives es materialitzen i se sostinguen. A nivell estatal, aquestes accions van portar al fet que distintes entitats de l'Economia Social i Solidària (ESS, d'ara endavant) s'organitzaren mitjançant xarxes seguint criteris de pertinença com són «l'arrelament territorial i l'economia de proximitat» per a portar endavant la figura de lideratge comunitari a nivell local com a federacions o nodes territorials¹⁸. (Miró 2018)

A altres estats europeus podem trobar distints exemples d'aquests ecosistemes de lideratge. A França, van sorgir els denominats [Pols Territorials de Cooperació Econòmica \(PTCE\)](#) els quals van veure com, fins i tot, el govern francès va crear una línia de subvencions per impulsar-los arribant, fins i tot, a promulgar una Llei al 2015 en relació a l'Economia Social i Solidària. En aquest sentit, es destacable també el cas

¹⁶ Per conèixer més sobre el cooperativisme autogestionari del món obrer situat a les perifèries de les ciutats, llegir a Dalmau Torva, M. i Miró Acedo, I. (2010). « Les cooperatives obreres de Sants. Autogestió proletària en un barri de Barcelona (1870-1939).» La Ciutat Invisible, Disponible [ací](#).

¹⁷ Al següent [article](#) a la Cooperativa Editorial EL SALTO es pot llegir l'entrevista a Montserrat Galcerán, barcelonina que va ser part de la construcció municipalista a Madrid des de l'activisme per «transformar des de lo local».

¹⁸ Són el cas de la [REAS Red de Redes](#) per al conjunt de l'Estat espanyol, la [Xarxa d'Economia Solidària](#) (XES) a Catalunya o la [Xarxa d'Economies Alternatives del País Valencià](#) (XEAS-PV).

d'Itàlia on es va emprar la figura del consorci per a impulsar i articular el teixit cooperatiu perquè donara resposta a la mancança de serveis i es poguera fer front a «les necessitats de la comunitat local a partir d'una major integració» dels recursos, les persones i els serveis. (Redondo 2022)

Però aquestes fórmules no són alienes als entorns rurals, a aquestos també han aparegut noves formes de reactivar i revitalitzar el territori de manera respectuosa social i medi ambientalment¹⁹. A Catalunya podem trobar el [Col·lectiu Eixarcolant](#) agent cultural de transformació que treballa, en plural i amb diversos nodes territorials, per posar en valor les potencialitats dels sabers populars etnobotànics de les persones que en formen part i produir béns i serveis, mitjançant la cooperació multiactor i coordinació multinivell, la dinamització territorial o la naturalització de zones als àmbits urbans.²⁰ Al territori rural valencià es pot trobar el cas de la cooperativa de treball associat [Canopia](#), un projecte que demostra que des de l'horitzontalitat també és pot fer gestió del territori i del medi ambient mitjançant les creacions artístiques, la defensa del patrimoni cultural i valoritzant l'economia local mitjançant la creació de sinergies entre les distintes iniciatives sorgides al propi entorn.

Un altre exemple que es pot trobar, en aquest cas, al territori rural d'Aragó és el de la cooperativa d'iniciativa social [Ixambre](#) que, amb perspectiva local i enfocament territorial, treballa per enfortir a les persones que resideixen als municipis de menys de 5.000 habitants que vulguen fer el trànsit a l'emprenedoria o inserir-se laboralment a l'entorn rural. A banda de gestionar l'alberg i el càmping municipal d'Artieda també es dediquen a oferir cursos d'agricultura ecològica, a la gestió de grups o la facilitació de processos de participació ciutadana per a la transformació social. El nom que dona títol a aquest document està influït pel projecte que aquesta cooperativa va realitzar amb el nom d'[Empenta Artieda](#) seguint una de les metodologies participatives de gestió de grups com és la Investigació i Acció Participativa (IAP, d'ara endavant), les quals veurem més detingudament a la següent secció d'aquest treball, per fer front al que suposa la despoblació del poble rural d'Artieda.

¹⁹ Servisca el Festival d'Economia Social i Solidària Rural de Catalunya com a mostra de la varietat d'iniciatives i empenta que aquestes tenen als entorns rurals. Per a més informació fes [clic aquí](#).

²⁰ Aquesta entitat s'organitza mitjançant nodes o federacions territorials al conjunt de l'Estat. Per a més informació pot fer clic al següent enllaç i visionar el [documental](#) el·laborat per RTVE.

Totes aquestes articulacions conformen a nivell local, i escalable, els pilars tangibles i intangibles per enfortir el teixit ecosocial i cultural d'un territori des d'una visió endògena, comunitària, transformadora i diversa. A més a més, serveix per crear una comunitat resilient on es posen en pràctica iniciatives productives i reproductives on el valor afegit es territorialitza i es capil·laritza entre les persones que conformen la comunitat front al fundamentalisme de mercat aplicat pels governs neoliberals (Moulaert et al. 2019).

Esparcia et al. (2016) ens recorden que és cabdal que les administracions públiques i els diferents actors locals assumisquen la seua responsabilitat per generar, impulsar i mantindre «eixe stock de capital relacional, perquè sense ell no sembla possible o almenys viable a curt termini un desenvolupament local sostenible». Un possible exemple de l'impuls de les articulacions socials per un nou model socioeconòmic podria ser la creació de la [Xarxa de Municipis per l'Economia Social](#) a nivell autonòmic valencià, encara que ara per ara sense incidència i activitat. Aquesta es va fer degut a la incidència de la Federació Valenciana de Municipis i Províncies a l'any 2021 per seguir l'exemple de la [Xarxa MESS](#) creada a Catalunya al 2016 després de la I Trobada internacional de Municipalisme i Economia Solidària organitzada per l'Ajuntament de Barcelona al 2015.

Com apuntava a una entrevista el sociòleg i cooperativista Ivan Miró (2024) feta al [jornal.cat](#), batejat com el diari de l'economia social i solidària, l'administració pública no només ha de promoure aquesta visió, sinó que l'economia solidària, popular i transformadora hauria de ser integrada com «un subjecte polític per un canvi general» ja que pot jugar un paper clau per revitalitzar i liderar els «processos estratègics de planificació econòmica», social i cultural a la mateixa vegada que «ajuda a democratitzar» i a comunalitzar l'administració i l'entorn.

3. Mètode i dades

La investigació realitzada, amb el previ consens de l'equip tècnic i de govern de l'Ajuntament de la Vall de Gallinera, ha perseguit l'enfocament de les metodologies participatives i, per tant, té un caràcter predominantment qualitatiu. Aquesta secció abasta, detalladament, el propòsit participatiu que ha conduït la investigació, el procés de recollida de dades i el seu posterior anàlisi.

El marc de les pràctiques extracurriculars va oferir la possibilitat de tindre una immersió al context sociocultural de la Vall de Gallinera i la seua comunitat. El fet de poder viure una part de la seua realitat, conèixer durant quatre mesos els llocs que habiten, ja és un complement afegit als propis objectius de la investigació.²¹

Il·lustració 3: Esq.:Estudiant en pràctiques a l'Ajuntament de la Vall de Gallinera acompanyat per l'alcalde i una de les regidores. Dreta.: La Foradà des del terme d'Alpatró on es situa l'habitatge.

Aquesta aproximació qualitativa, que a través d'unes metodologies participatives amb les persones de la **comunitat**, és a dir, el territori **subjecte d'investigació**, on els seus sabers, els seus coneixements i els aprenentatges dels actors es reconeixen, mentres reflexionen i imaginem; afavoreix el **procés de transformació**, revitalització i reactivació que pretén fer front els desafiaments detectats per la comunitat local. Aquests dos conceptes són algunes de les característiques principals que denoten que una investigació persegueix una metodologia participativa, com la realitzada a Artieda (Aragó) i com, també, recorden Sigalat et al. (2019).

3.1. Metodologies participatives per a la construcció de lideratges comunitaris i la revitalització rural

La participació activa de les persones que viuen en comunitat i/o comparteixen un espai ja siga el lloc de treball, l'edifici on resideixen, el grup d'amics i amigues que

²¹ «L'IIDL i l'Ajuntament de la Vall de Gallinera acorden signar un conveni de col·laboració que fomentarà la transferència de coneixement en nuclis despoblats». Disponible al següent [enllaç](#).

s'ajunta a les festes del barri/poble, un grup de persones que comparteix motivacions i està decidit a emprendre col·lectivament o, en un context més ampli, l'existència d'entitats o associacions que comparteixen un territori; no és gens fàcil. Els processos grupals precisen, sobretot, de la «creació d'un clima relacional on la confiança i la comunicació fluïda, empàtica i honesta prevalguen». (Jiménez Gómez et al. 2018)

Com es comentava a l'anterior secció, és prioritari construir espais on pugen emergir processos creatius i persones que lideren eixos mateixos processos que s'originen als diversos àmbits de la societat on es troben reptes²² i així continuar amb la roda de «l'espiral creativa». Però, per on començar? És clar que, molt sovint, és possible reconèixer actituds en persones o grups que es poden considerar com que tenen la capacitat per liderar a grups o comunitats però, a vegades, aquestes actituds poden sorgir espontàniament. La clau per tractar de mantindre-les resideix en la posada en pràctica de metodologies concretes que tinguen com a objectiu la transformació en un marc clar, transparent i planificat d'objectius, accions, regles, comunicació i responsabilitats. Per altra banda, a qualsevol procés grupal que implique la participació dels agents socials o d'un conjunt de persones precisa de la pròpia voluntat de les persones a participar, que aquestes tinguen possibilitats reals de fer-lo i, per últim, tenir les capacitats/habilitats per a participar en processos grupals.

A les ferramentes que tracten de construir col·lectivament se'ls sol encunyar amb el concepte de metodologies participatives, algunes de les quals s'han introduït ja a la secció anterior com és la Investigació-Acció Participativa portada a terme al poble rural d'Artieda. Aquestes metodologies poden aplicar-se a multitud de situacions i contextos, tenen la capacitat de ser ferramentes flexibles i adaptables encara que això dependrà de les capacitats/habilitats del grup de persones que dissenyen i faciliten el procés o la iniciativa. Les entitats que treballen facilitant grups o donant formació en facilitació de grups com l'Institut de Facilitació i Canvi (IIFACe, d'ara endavant), consideren que aquestos processos són profundament eficaços en grups de persones que tenen relacions horitzontals com són les entitats sense ànim de lucre pròpies de la Economia Social.

²² A les metodologies participatives no és habitual trobar la paraula “problema” o “problemes”, sinó, més bé paraules com “reptes” o “desafiaments”. Tant el llenguatge com la narrativa són elements força importants a l'hora de gestionar conflictes perquè ajuden a sobrepassar profecies autocumplides i posar energia a la trobada de solucions.

Al context actual de desafiaments socials, econòmics, físics, alimentaris i ambientals està convertint-se en normalitat el sorgiment d'iniciatives de transició que impliquen una transformació dels models i patrons hegemònics. L'experiència del poble d'Urduña, a Navarra, pot servir com a exemple de metodologia participativa basada en la ferramenta del diagnòstic i disseny participatiu per transitar a un model alimentari i de desenvolupament local agroecològic ja que, segons els agents participants, l'aplicació de metodologies participatives ha fomentat el sorgiment i manteniment en el temps dels processos creatius i les persones que ocupen rols de lideratge comunitari.²³

Durant tot moment de la realització d'aquesta investigació s'ha treballat per afavorir l'enteniment, la cura i el respecte del que s'observava ja foren sentiments, necessitats o peticions per part de les persones que habiten el territori d'estudi. El context en què es troba la Vall de Gallinera pot fer que no es parle del que s'ha de parlar, augmenten o afloren els conflictes per no afavorir una comunicació clara i que, amb tot això, siga fàcil caure en generalitzacions. Com s'ha estat introduint prèviament i es desenvoluparà més endavant, la situació de crisi multinivell que des de fora de la Vall es veu precisa de dedicació, temps i contacte humà. L'estància en pràctiques a l'entorn de la Vall ha facilitat l'atenció al present més immediat del que la Vall demana i sent. L'apropament que s'ha fet mitjançant la investigació duta a terme ha estat curada amb l'expressió més honesta, una pràctica pròpia d'allò que el psicòleg nordamericà, Marshall Rosenberg, va denominar Comunicació NoViolenta. Aquesta metodologia comunicativa i de escolta activa treballa per desenvolupar el caràcter empàtic de les persones que conviuen per ser conscients de què totes les persones tenim sentiments, necessitats i responsabilitats. En un projecte col·lectiu com és la transformació i revitalització d'un entorn rural que travessa desafiaments complexos que, en moltes ocasions, s'escapen de les capacitats locals és, cada vegada més, important transcendir de l'escala personal sense oblidar les motivacions intrapersonals.

Altra de les metodologies participatives que està fent-se servir amb resultats i impactes prou exitosos en relació a la construcció de lideratges comunitaris és el que es denomina com a ciència ciutadana. Aquesta metodologia posa en valor el coneixement i la visió local per a la gestió, ajuda a posar en pràctica solucions basades en la pròpia

²³ Imaz, M.J. et al. (2014): «10 años de desarrollo agroecológico de Orduña» *Transmisión del Conocimiento* 18, pp. 50-51. [Disponible ací](#).

experimentació dels agents locals que, voluntàriament, s'insereixen a les activitats de investigació. [Als Informes de l'Observatori de la Ciència Ciutadana a Espanya](#) elaborats des de 2016 fins a 2021 s'exposen les línies que han ajudat al creixement d'aquesta metodologia participativa havent estat incorporada pels programes europeus de finançament com els Horitzó Europa o els programes dependents del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern de l'Estat espanyol a les convocatòries de la Fundació Espanyola per a la Ciència i la Tecnologia (FECYT).

Alguns dels projectes que apliquen la metodologia de ciència ciutadana i que han eixit gràcies a les col·laboracions entre Universitats, Fundacions i/o entitats o comunitats locals són, per exemple, [Mobionrural](#) que tractava de conèixer els trasllats privats que les comunitats locals rurals de l'àrea d'influència d'Ares dels Oms i la comarca del Penyagolosa feien per a proposar un sistema de transport públic a demanda; a Saragossa el Centre d'Investigació i Tecnologia Agroalimentària d'Aragó (CITA) va crear el projecte [InterFungi](#) amb la idea de valoritzar els fongs silvestres comestibles de l'entorn rural forestal aragonés aprofitant el coneixement local dels homes i les dones que hi resideixen; per altra banda, la Fundació Global Nature, basant-se en l'experiència francesa, van habilitar l'[Observatori de la Biodiversitat Agrària](#) per a treballar amb finques agrícoles sobre el maneig i les pràctiques agràries que fomenten la biodiversitat de cinc grups en concret: flora, abelles, pol·linitzadors, cucs i altres invertebrats que es troben al terra. Aquestes i altres experiències demostren com des del treball participatiu és possible enfortir la comunitat a partir del seu propi coneixement i com es poden encetar estratègies que innoven i revitalitzen el territori local rural.

Durant el disseny d'aquesta investigació existia la convicció de què, d'alguna forma, aquestes i altres ferramentes podrien fer-se servir al procés de revitalització rural i construcció de lideratges comunitaris al territori de la Vall de Gallinera.

3.2. Recollida de dades

La recollida de dades es va fer mitjançant la realització d'entrevistes individuals, o en parelles, al subjectes de la investigació social que viuen o habiten la 'Muntanya d'Alacant' majoritàriament.

En quant a l'obtenció d'informació qualitativa i quantitativa que permetera fer una aproximació als objectius (Taula 1) i donar resposta a les preguntes formulades durant el

procés d'investigació es va optar per, en primer lloc, instal·lar-se al municipi de la Vall de Gallinera durant un període de 4 mesos (març-juny 2024). Durant aquest temps l'autor d'aquest text va poder hibridar-se amb la població per sentir i palpar com a un veí més el que significa habitar 'les Valls de la Marina Alta' i, en concret, la Vall de Gallinera. Estar present a l'entorn d'investigació va obrir pas a una interacció que, sovint, sol escapar-se en molts àmbits formals. Mitjançant reunions amb l'equip de govern, amb el personal de l'Ajuntament de la Vall de Gallinera, amb converses al carrer o als establiments anava construint-se una perspectiva des de l'experiència pròpia dels subjectes protagonistes que són, en definitiva, els habitants de la Vall.

Per altra banda, també han sigut molt profitoses les bases de dades de l'Institut Nacional de Estadística (INE, d'ara endavant), el Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana (PEGV, d'ara endavant), l'Institut Cartogràfic Valencià (ICV), repositoris web de les universitats valencianes (Universitat de València i Universitat d'Alacant), Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació d'Espanya (MAPA, d'ara endavant)) entre d'altres fonts per poder preparar les entrevistes i, també, poder comparar algunes informacions que es mencionaven durant les entrevistes-converses.

Durant el primer període d'aproximació tant a les persones com a la informació accessible als repositoris web es va fer un primer document on s'exposaven el principal i secundaris objectius d'investigació justificant i proposant el mètode de treball i els instruments per arribar a ells. Aquest mètode de treball ha consistit en la realització de 29 entrevistes obertes amb una estructuració de blocs temàtics prèvia realització de les entrevistes. Aquesta composició tenia forma de guió de preguntes i es va fer servir per conduir les entrevistes. Amb la tècnica de l'entrevista oberta és possible observar més dades qualitatives i, a més a més, obtindre també respostes més diverses de cada persona que participa de la investigació i, per tant, no imposar respostes esbiaixades des de la posició de l'investigador que fa preguntes. Com es veurà més endavant en aquesta secció, a partir de la creació dels blocs temàtics es van estructurar la major part de les entrevistes, sobretot, aquelles amb persones que tenen o tenien un relació directa amb la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant.

La mostra de la població escollida respon a la identificació d'actors que són o han sigut claus en el desenvolupament i història passada i present de la cooperativa gràcies a les reunions mantingudes amb l'equip de govern i la comunitat local. També s'han

entrevistat a altres persones que es dediquen a l'agricultura, al cooperativisme agroalimentari o al desenvolupament rural. D'aquesta manera, es pretenia dotar a la recerca d'una visió més perifèrica i integral del context.

A banda, s'han entrevistat altres actors com a resultat de la recomanació de les persones ja entrevistades, mètode conegut pel nom "bola de neu". I, es va optar per entrevistar, també, a persones que estaven liderant iniciatives al territori que, al parer de l'autor, s'encreuaven amb les temàtiques de la cooperativa, com és el cas d'entitats o persones que participen en l'activitat de la Festa de la Cirera que es celebra any rere any a principis del mes de juny.

Les entrevistes es van realitzar presencialment, amb la concertació prèvia, en llocs habilitats per l'Ajuntament majoritàriament, com les antigues escoles del nucli d'Alpatró i la sala polifuncional de l'Ajuntament a Benialí (Vall de Gallinera). Les entrevistes es van fer durant el mes d'abril, maig i el mes de juny de 2024. Els entrevistats rebien un primer missatge de contacte on s'introduïa la temàtica de la investigació i, una vegada s'obtenia resposta, se'ls cridava per a donar més informació i concertar la data i hora de la entrevista.

Objectiu específic	Mètode	Instrument
Identificar als agents clau que pertanyen al territori socioeconòmic de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant en el marc del context actual	Entrevista individual	Preguntes obertes
Explorar les percepcions i els sentiments dels agents clau sobre l'estat actual i futur de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant	Entrevista individual	Preguntes obertes
Impulsar l'articulació d'una aliança públic-cooperativa que treballa col·lectivament en la transformació i diversificació de l'activitat econòmica de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant	Entrevista individual i grup focal	Preguntes obertes
Analitzar i dissenyar les diferents idees i els eixos d'una possible estratègia que pretenen reactivar i revitalitzar la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant	Grup focal	Preguntes obertes
		Taller estructurat

Taula 1: Instruments i mètode per arribar als objectius. Elaboració pròpia.

Les preguntes realitzades es van categoritzar en els següents blocs: **Reconstrucció de fets passats**; **Context actual percebut**; **Aliances, actors i governança**; **Ajudes i subvencions**; **Necessitats i futur**. Les entrevistes van iniciar-se amb un breu text on

s'introduïen els interessos d'investigació i els motius i es demanava permís per gravar la conversa amb telèfon mòbil per tal de poder facilitar a l'autor del text l'arreglada de la informació i la posterior transcripció de l'entrevista. Un total de 16 entrevistes van ser gravades, mentre que a la resta (13) es va haver de prendre notes de tot allò que els entrevistats responien. Cada entrevista va tindre un durada superior a una hora de conversa, encara que la mitjana es situa prop de l'1:20h.

3.3. Anàlisi de les dades

Quasi totes les entrevistades han sigut realitzades a persones que habiten la Vall de Gallinera (23). El grup de població més entrevistat segons la edat ha estat el que es troba a l'interval de 45-60 (14), per darrere es troba el grup major de 60 (9) i, per últim, el grup de menys de 45 anys (6). Pel que fa a l'ocupació, 19 persones es troben treballant o desocupades i 10 persones es troben jubilades o com a ames de casa. Tot i que només 4 persones entrevistades continuen sent sòcies, moltes de les persones entrevistades han sigut sòcies o tenen forts vincles amb al món agrari o el desenvolupament rural (21).

Nom	Gènere	Edat	Residència a la Vall de Gallinera	Àmbit d'activitat	Rol
Entrevista 1	Femení	45-60	Sí	Cooperativa	Cooperativista
Entrevista 2	Femení	>60	Sí	Cooperativa	Cooperativista
Entrevista 3	Masculí	>60	Sí	Cooperativa	Cooperativista
Entrevista 4	Masculí	>60	Sí	Veí	Comunitat local
Entrevista 5	Femení	>60	Sí	Veïna	Comunitat local
Entrevista 6	Femení	<45	Sí	Ajuntament	Polític
Entrevista 7	Masculí	<45	Sí	Associació agrària	Comunitat local
Entrevista 8	Femení	45-60	Sí	Cooperativa	Cooperativista
Entrevista 9	Femení	45-60	Sí	Veïna	Comunitat local
Entrevista 10	Masculí	45-60	No	Associació agrària	Comunitat local
Entrevista 11	Masculí	45-60	Sí	Agroturisme	Comunitat local
Entrevista 12	Femení	45-60	Sí	Agroturisme	Comunitat local
Entrevista 13	Masculí	>60	Sí	Associació agrària	Comunitat local
Entrevista 14	Femení	>60	Sí	Associació agrària	Comunitat local
Entrevista 15	Masculí	45-60	Sí	Professor	Comunitat local

Entrevista 16	Masculí	45-60	No	Associació Desenvolupament Rural i Cultural	Comunitat local
Entrevista 17	Masculí	>60	No	Associació agrària	Tècnic
Entrevista 18	Masculí	<45	No	Associació Desenvolupament Rural	Tècnic
Entrevista 19	Masculí	45-60	No	Associació i cooperativa agrària	Tècnic
Entrevista 20	Femení	45-60	No	Associació agrària	Tècnic
Entrevista 21	Masculí	45-60	No	Associació Desenvolupament Rural, Cultural i Agrària	Comunitat local
Entrevista 22	Femení	45-60	Sí	Veïna	Comunitat local
Entrevista 23	Masculí	>60	Sí	Veí	Comunitat local
Entrevista 24	Femení	<45	Sí	Ajuntament	Polític
Entrevista 25	Masculí	<45	Sí	Associació i cooperativa agrària	Tècnic
Entrevista 26	Femení	<45	Sí	Veïna	Comunitat local
Entrevista 27	Masculí	>60	Sí	Associació Cultural	Comunitat local
Entrevista 28	Masculí	45-60	Sí	Veí	Comunitat local
Entrevista 29	Femení	45-60	Sí	Associació agrària	Comunitat local

Taula 2: Detall de les persones entrevistades. Elaboració pròpia.

Una vegada tota la informació va ser transcrita i netejada es va procedir a llegir i rellegir 4 entrevistes per tractar de classificar la conversa en categories i subcategories temàtiques. Van ser 4 les entrevistes llegides i rellegides perquè representaven, com a mostra, el 15% de les entrevistes totals, a més a més es amb aquestes 4 entrevistes es tractà de poder fer una codificació primària que donara resposta, també, als objectius d'investigació. Per a l'elecció de les 4 entrevistes es va pretendre posar atenció a distintes veus per poder tindre una diversitat de temàtiques cobertes i poder veure quines categories temàtiques eren les més parlades en conjunt. Una vegada es va tindre la codificació primària es va passar a prioritzar arbitràriament, i per tant, de manera subjectiva, les temàtiques segons la recurrència amb què els entrevistats es referien tangencial o directament. Com a resultat es produïx un índex, el qual s'emmarcà com apareix a la Taula 3.

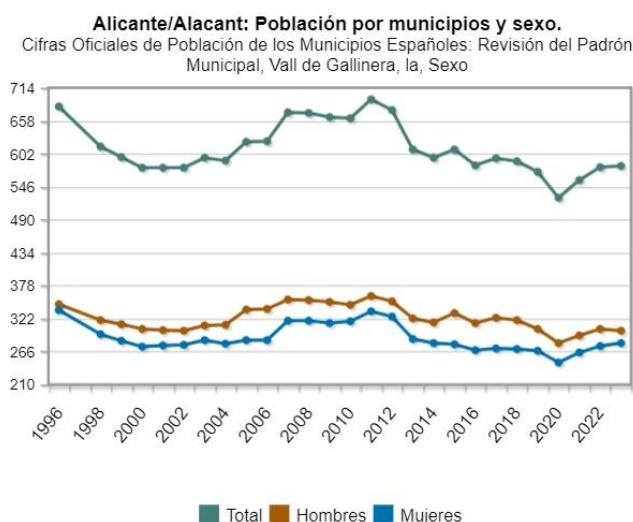
Codi	Significat
1. Agroalimentació	Respon al model agroalimentari, l'evolució del sector, l'abandonament, l'emergència climàtica i biofísica, l'estat del cooperativisme a la Vall de Gallinera (Muntanya d'Alacant), fets històrics, estructures agràries, patrimoni, etc.
2. Aliances i sinèrgies	Aquest codi serveix per fer un mapeig social o sociograma de les entitats internes o externes a la Muntanya d'Alacant que són, actualment, aliats per "espitar" la Vall o que poden ser-lo segons la creació d'una estructura de governança territorial-local, col·laboracions puntuals o més duraderes en el temps.
3. Comunitat local	Es categoritzen els sentiments i les percepcions que vertebran l'arrelament territorial, el sentiment de pertinença, els conflictes o les tensions, l'arribada de nouvinguts, figures o persones que assumeixen un rol de lideratge comunitari perquè s'impliquen pel territori, autogestió comunitària, sobirania compartida, etc. Aquest codi, per tant, representa, el rol que juguen les persones (o entitats) entrevistades al territori d'estudi ja siga pels estudis que han realitzat, el treball professional o comunitari que han portat a terme o continuen fent-lo i, per últim, com les seues motivacions o els seus interessos es relacionen amb el context socioeconòmic del territori actual.
4. Innovacions i estratègies	Propostes de transformació, de diversificació, de creació amb components respectuosos i d'hibridació amb l'ecosistema de persones i de la natura de la Vall (Muntanya d'Alacant). Aquestes propostes permeten dibuixar l'inici de la conversa sobre la necessitat d'una planificació territorial i alimentària integral per desenvolupar i enfortir la comunitat local.

Taula 3: Llegendària de la codificació primària. Elaboració pròpia.

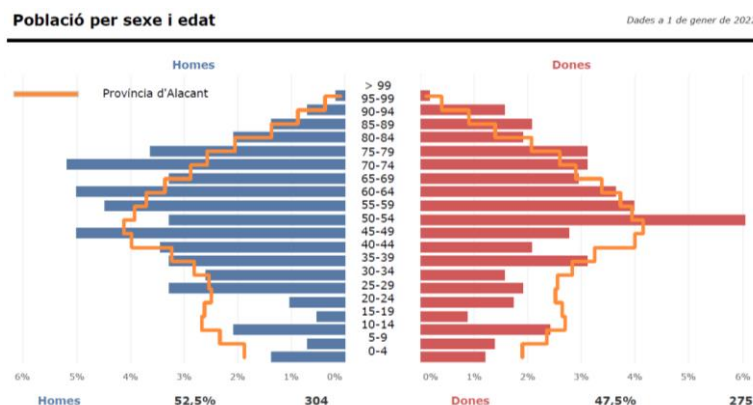
Una vegada s'han prioritzat les temàtiques en 4 codis es passa, a continuació, a llegir i rellegir la resta d'entrevistes per analitzar les respostes i classificar-les seguint el disseny de la Taula 3 per poder trobar punts de tensió o evidències de què tenen un apropament als relats i/o les actituds.

4. Introducció a l'àrea i al cas d'estudi: la Vall de Gallinera

L'àmbit territorial d'aquesta investigació es situa al nord-est de la província d'Alacant, dins d'un sector comunament conegut com a 'Diània' o 'Comarques Centrals Valencianes', a l'interior de la comarca de la Marina Alta (Il·lustració 6) es troba la Vall de Gallinera, un municipi de 581 habitants segons l'INE (2023) i amb una superfície total de 53,63 km² (suposant una densitat poblacional de 10,83 hab/km²). Aquest municipi té la seua població dividida en 8 nuclis urbans i 5 unitats disseminades.

Il·lustració 4: Evolució població a la Vall de Gallinera (total i per gènere) al període 1996-2022. Font: Institut Nacional d'Estadística (2023)

Il·lustració 5: Piràmide poblacional Vall de Gallinera. Font: Fitxa municipal del Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana: Vall de Gallinera (2023)

Per qüestions històriques i degut a les antigues civilitzacions que van habitar aquest gran sector territorial, el seu nom ha anat canviant des de 'la Contestània dels íbers' o la 'Yibal Balansiya del Califat', entre d'altres (Moltó Mantero 2005, GAL RMA 2024), fins a dia d'ahui que des de fora del propi territori s'anomena i continua nomenant-se amb

els termes de ‘les Valls’ o de ‘Muntanya d’Alacant’ per distingir de la resta del terme provincial d’Alacant.²⁴

La Vall de Gallinera forma part, per tant, amb altres 4 municipis més (la Vall de Pop, la Vall de Laguar i la Vall d’Ebo), del que es coneix com a ‘les Valls de la Marina Alta’, un entramat de terres petites i estretes vinculades a un curs i corredor fluvial. La singularitat d’aquestes terres i les seues poblacions, eminentment rurals amb un marcat paisatge agroforestal, ha estat impregnada per un entorn globalitzat que, com es veia anteriorment, ha comportat efectes demogràfics, biofísics, culturals i socioeconòmics. Aquest territori ha mantingut històricament uns forts vincles culturals i relacions socioeconòmiques que perduren a dia d’ahui.

Pel que fa al que es coneix com a ‘Muntanya d’Alacant’, juntament amb ‘les Valls de la Marina Alta’ abans mencionades, s’integren els territoris geogràfics d’Alcoi, Cocentaina, Muro, Alfafara, Agres, Gaianes, Beniarrés, Alcòcer, Planes, Benimarfull, Alqueria d’Asnar, Almudaina, Benillop, Benimassot, Tollos, Castell de Castells, Benigembla, Fageca, Famorca, Benigembla, Tàrbena, Millena, Balones, Gorga, Benasau, Penàguila, Quatretondeta, Beniardà, Guadalest, Bolulla, Confrides, Alcoleja, Benifato, Benimantell, Sella, Benifallim, La Torre de les Maçanes i Relleu.

Il·lustració 6: Localització del municipi d’estudi dins de la ‘Muntanya d’Alacant’. Font: Institut Cartogràfic Valencià (ICV)

²⁴ Tot i que, en *L’Alcoià i el Comtat, guia natural, històrica i cultural*, es donara una percepció totalment contrària a la designació d’aquest sector territorial com a ‘Muntanya d’Alacant’, perquè va estar imposat des de fora del propi territori i les persones que hi vivien tenien molt clar d’on eren; actualment, sembla que aquest nom de ‘Muntanya’ o ‘les Valls’ ha calat al llenguatge d’alguns dels seus propis habitants. A NEBOT, J.R. i ALTRES (1993): *L’Alcoià i el Comtat, guia natural, històrica i cultural*, Gràficas Ciudad, Alcoi.

Segons les condicions, principalment, orogràfiques, els agrosistemes d'aquesta zona s'han configurat en terrenys abancalats degut a les fortes pendents que hi predominen. Malauradament o no, aquestes condicions i característiques no han produït que haja una àrea funcional pròpia d'aquesta zona i, per tant, no s'ha impedit que coexistisquen diverses àrees funcionals independents dins de la 'Muntanya d'Alacant'. Com es veurà més endavant, aquest terme no ha servit només per arreplegar les condicions orogràfiques, sinó, també, per abraçar cultural i cooperativament, durant un temps, als productors i les productores d'un fruit que ha condicionat el desenvolupament del territori d'estudi d'aquest document. És justament per aquest motiu que l'autor del document es decideix explorar i aprofundir en les percepcions i a l'anàlisi de la situació que ha comportat la figura de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant en el territori on, encara hui, sobreviu des de 1984 la seu social, fiscal i administrativa de la que ha sigut la major cooperativa agroalimentària de cireres de la zona.

Il·lustració 7: Seu de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant.

Aquesta entitat, que va arribar a ser cooperativa de segon grau als seus inicis, va comptar amb vora més de 1.000 socis i amb més de 40 cooperatives base distribuïdes per tota la 'Muntanya d'Alacant' però amb seu al municipi de la Vall de Gallinera, més concretament al nucli urbà d'Alpatró sobre la carretera que comunica amb Dènia (litoral) i Alcoi (interior). Des d'aquest lloc es calibraven, s'envasaven i es comercialitzaven distintes varietats de cireres (*Burlat, Tilagua, Planera, Ambrunesa, Starking, Picota, Endiablà, C. de Pichón i Negra*) i altres fruites (albercocs, préssecs, peres, melons de tot l'any i prunes).

Il·lustració 8: Elements que es feien servir per calibrar i etiquetar les distintes varietats de cireres a la Cooperativa.

Tot i que, durant la dècada de 1990 i fins la primera meitat de la dècada dels 2000 la collita principal de la cooperativa, la cirera, es trobava en expansió a la Muntanya d'Alacant, fet que va comportar la creació de l'únic Consell Regulador d'Indicació Geogràfica Protegida (IGP, d'ara endavant) per al cultiu d'arbres fruiters a la zona; cap a finals de la primera meitat de la dècada dels anys 2000, com ens recorda Moltó Mantero (2005), va tindre lloc una tensió entre algunes persones que es trobaven al Consell Regulador de l'IGP i els productors associats a la Cooperativa de Cireres Muntanya d'Alacant que va esdevindre en l'eixida d'una part dels associats que representaven un gran percentatge de la producció total de la 'Muntanya d'Alacant' i que pertanyien als municipis de Planes, Benimarfull i la Vall d'Alcalà.²⁵

En aquest treball, tot i que s'han fet referències al conjunt del territori de la 'Muntanya d'Alacant' per situar en un context rural, agrari i orogràfic més ampli, només s'analitzarà amb un poc més de detall la situació particular del municipi de la Vall de Gallinera ja que, principalment, és on es troba la seu de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant.

Municipi	2023	1996	Evolució
Alcalalí	1.397	842	65,91%
Atzúbia, l'	608	582	4,47%
Beniarbeig	2.353	1.208	94,78%

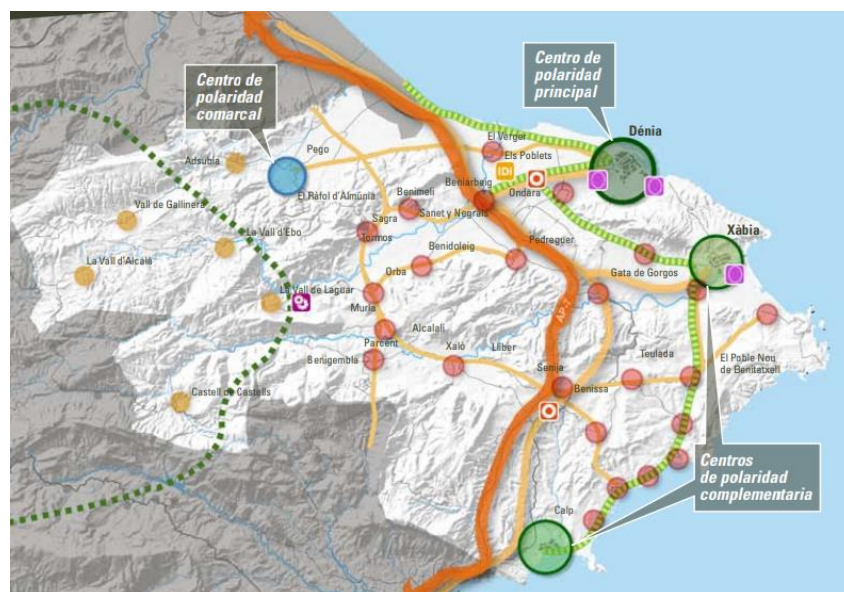
²⁵ Moltó Mantero, E. (2005) a la seua tesi ja posava el crit en el cel sobre l'estat de l'agricultura i les activitats econòmiques de la Vall de Gallinera i el conjunt del territori de la 'Muntanya d'Alacant'. A més a més, avisava als productors de cirera i als tècnics del Consell Regulador de l'IGP Cireres Muntanya d'Alacant que tenint en compte la baixa producció de cireres del conjunt de la 'Muntanya d'Alacant' en comparació amb la d'altres zones de la península, "sembla poc adient una separació com la apuntada, en ares d'una bona comercialització" de la cirera.

Benidoleig	1.218	783	55,56%
Benigembla	537	390	37,69%
Benimeli	455	329	38,30%
Benissa	12.279	9.154	34,14%
Calp	25.854	14.216	81,87%
Castell de Castells	445	499	-10,82%
Dénia	45.622	27.469	66,09%
Gata de Gorgos	6.515	5.070	28,50%
Llíber	946	527	79,51%
Murla	575	332	73,19%
Ondara	7.308	5.149	41,93%
Orba	2.379	1.576	50,95%
Parcent	1.003	767	30,77%
Pedreguer	8.558	5.853	46,22%
Pego	10.485	10.369	1,12%
Poble Nou de Benitatxell	4.858	1.989	144,24%
Poblets, els	2.763	1.191	131,99%
Ràfol d'Almúnia, el	721	368	95,92%
Sagra	442	379	16,62%
Sanet y Negrals	737	566	30,21%
Senija	670	474	41,35%
Tormos	339	305	11,15%
Vall d'Alcalà, la	174	186	-6,45%
Vall d'Ebo, la	230	343	-32,94%
Vall de Gallinera, la	581	682	-14,81%
Vall de Laguar, la	873	918	-4,90%
Verger, el	5.101	3.627	40,64%
Xàbia	29.760	21.393	39,11%
Xaló	2.964	2.011	47,39%

Taula 4: Població als municipis de la Marina Alta. Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut Nacional d'Estadística

Tenint en compte la planificació territorial que va redactar l'actual Conselleria de Medi Ambient, Infraestructures i Territori al 2011, l'àrea d'estudi d'aquest treball es troba dins de l'àrea de funcionalitat de la Marina Alta.²⁶ Situant a la Vall de Gallinera dins del conjunt de pobles de l'interior de les Comarques Centrals Valencianes com un “poble tranquil de muntanya” i prop d'una zona costera on es situen els principals centres de polaritat de la Marina Alta (Dénia, Xàbia o Calp) es pot entendre millor la Taula 4 on les Valls com la de Gallinera han perdut, de mitjana, més d'un 14% de la població en menys de 20 anys.

²⁶ Per a accedir al repositori web de les àrees funcionals establertes per la Generalitat Valenciana al 2011 pot fer clic [ací](#).

Il·lustració 9: Àrea funcional Marina Alta (2011). Font: Conselleria de Medi Ambient, Infraestructures i Territori de la Generalitat Valenciana.

Com es veia en l'apartat del marc teòric, aquesta situació socioeconòmica a la Vall ve precedida d'un context de degradació de l'agricultura familiar, de declivi de les societats agràries, de pèrdua de sobirania i caracteritzada per un model agroalimentari d'importació i especialització on l'ús i abús dels productes químics per incrementar la producció i la rendibilitat dels cultius ha estat per sobre d'aconseguir una alimentació saludable i un desenvolupament local i rural integral durant bona part de les polítiques alimentàries i de desenvolupament rural de la Unió Europea.

Indicadors demogràfics

2022

		Municipi	Província	Comunitat Valenciana
Dependència	$(\text{Pob. } <16 + \text{Pob. } >64) / (\text{Pob. de } 16 \text{ a } 64) \times 100$	68,8%	54,9%	53,8%
Dependència població <16 anys	$(\text{Pob. } <16) / (\text{Pob. de } 16 \text{ a } 64) \times 100$	16,0%	23,1%	23,1%
Dependència població >64 anys	$(\text{Pob. } >64) / (\text{Pob. de } 16 \text{ a } 64) \times 100$	52,8%	31,8%	30,7%
Envelliment	$(\text{Pob. } >64) / (\text{Pob. } <16) \times 100$	329,1%	137,9%	133,2%
Longevitat	$(\text{Pob. } >74) / (\text{Pob. } >64) \times 100$	53,6%	46,8%	48,0%
Maternitat	$(\text{Pob. de } 0 \text{ a } 4) / (\text{Mujeres de } 15 \text{ a } 49) \times 100$	18,5%	17,6%	17,2%
Tendència	$(\text{Pob. de } 0 \text{ a } 4) / (\text{Pob. de } 5 \text{ a } 9) \times 100$	125,0%	80,5%	79,5%
Renovació de la població activa	$(\text{Pob. de } 20 \text{ a } 29) / (\text{Pob. de } 55 \text{ a } 64) \times 100$	46,5%	71,3%	73,4%

Il·lustració 10: Indicadors demogràfics principals de la Vall de Gallinera per a 2022. Font: PEGV.

A Moltó Mantero (2005) es reflecteix que el percentatge de població afiliada a la Seguretat Social en règim agrari sobre el total de la població activa representava poc més del 65% mentre que, segons l'Estratègia de Desenvolupament Local Participatiu (EDLP, d'ara endavant) de 2023-2027 elaborada pel Grup d'Acció Local Rural Muntanya d'Alacant (GALRMA, d'ara endavant), les persones de la Vall de Gallinera afiliades a la Seguretat Social al sector primari representen poc més del 27'5%. A ambdós documents,

es demostra que les persones que es dediquen al sector primari no ho fan a títol principal, sinó més bé a títol parcial o durant el cap de setmana i festius.

Actualment, segons el PEGV a dades del 31 de març de 2023, el sector serveis representa el 91,2% de les activitats econòmiques a la Vall de Gallinera mentre que l'agricultura, la construcció i la indústria representen 2,9%, respectivament. En canvi, l'EDLP 2023-2027 del GAL RMA situa al sector serveis com al 52,38% (11) de les empreses registrades a la Vall de Gallinera i al sector agrari com al 33,33% (7) de les empreses registrades a la Vall de Gallinera.

Oferta turística

Dades a 31 de desembre de 2022

	Establiments	Places		Establiments	Places
Hotels	0	0	Albergs	0	0
Hostals	0	0	Pensions	1	10
Apartaments	5	38	Restaurants	4	189
Càmpings	0	0	Agències de viatge	0	-
Cases rurals	21	193	Empreses de turisme actiu	0	-

Il·lustració 11: Oferta turística a la Vall de Gallinera. Font: PEGV (2022)

En un àrea d'estudi amb forts vincles amb el sistema agroalimentari és pertinent donar algunes claus per valorar la climatologia i la seua incidència en el desenvolupament rural, local i agrari de la Vall de Gallinera ja que durant els últims anys s'han produït dos greus incendis originant-se a les 'Valls de la Marina Alta' i arribant als termes dels nuclis urbans del municipi de la Vall de Gallinera comportant efectes negatius tant a la desertificació i erosió del sòl minvant la biodiversitat de la zona com cremant garrofers, olivars i cirerers. Per aquest últim motiu, tant l'antic Consell de la Generalitat Valenciana com l'actual, han estat en contacte amb els agricultors de les explotacions afectades per tractar d'ajudar a les «més de 5.000 ocupacions dedicades a la cirera a la Comunitat Valenciana» que estan veient com any rere any les seues explotacions agrícoles estan patint les afectacions del canvi climàtic.²⁷

Tot i que, com recordava a la radio televisió pública valenciana, À Punt, el doctor en Geografia per la Universitat d'Alacant, Enric Moltó Mantero, es necessari eixir del diagnòstic ràpid i analitzar la situació de manera holística per tractar de proposar solucions més integrals. El despoblament i l'abandonament de cultius en uns entorns

²⁷ «Barrachina confia que les ajudes a les explotacions de cirera les facen viables perquè continuant complint el seu objectiu econòmic i social» *Gabinet de comunicació Generalitat Valenciana* [19-08-2024] Per a més informació pot fer [clik ací](#).

naturals «carregats de la relació» humà-natura també han jugat un paper clau en la aparició d'una gran massa forestal «que hui dia és difícil de governar».²⁸ A banda d'aquests condicionants socioeconòmics que tenen en general la 'Muntanya d'Alacant' i, particularment, la Vall de Gallinera, aquest municipi té com a característica un relleu muntanyenc que junt amb les pluges torrencials va condicionar als agricultors a la necessitat d'abancalar els terrenys.

Segons Moltó Mantero (2005), la Vall de Gallinera compta amb més del 70% del terme municipal amb una pendent superior al 15%. Tot i que, aquest condicionant físic es pot veure com una dificultat, la realitat podria veure's d'altra forma ja que impedeix la construcció de grans polígons industrials que trenquen el paisatge, canvien els usos del sòl i acaben amb el medi natural i patrimonial. Per altra banda, aquest "limitant" físic possibilita les pràctiques d'una ramaderia extensiva i agricultura ecològica o integrada que caminen de la mà amb estratègies de custòdia del territori ja que ajuden al manteniment de paisatges singulars allunyats d'imatges i cultures homogènies que els models i pràctiques agroalimentàries intensives tenen com a producte resultant.

Recordant la situació excepcional que porta la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant des de 2018 amb una catastròfica producció de cireres i tenint en compte les característiques i condicionants de l'àrea d'estudi esmentats, es passa a analitzar les preguntes que han impulsat la realització d'aquest treball d'investigació fomentat per la col·laboració entre l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local UV-UJI i l'Ajuntament de la Vall de Gallinera.

5. Resultats

A aquesta secció es presentaran alguns dels resultats més específics que s'han obtingut a la investigació amb la metodologia plantejada i abans introduïda. Els resultats seguiran un ordre per tractar de fer més didàctica la lectura a partir dels codis temàtics anteriorment desenvolupats.

²⁸ «Enrique Moltó (UA): "Calen solucions integrals i que la gent del camp no siga perseguida, perquè li ho prohibeixen tot".» À Punt Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació [02-08-2022] Per a més informació pot fer [clik ací](#).

5.1. Agroalimentació

La prioritat d'aquesta temàtica no és casual, a banda de ser un treball que es focalitza en un territori rural i agrari per investigar el que ha suposat l'existència i evolució de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant, l'alimentació com a necessitat bàsica i com a sector productiu o treball productiu configuren i vertebraren el dia a dia de cada persona, família o comunitat. La situació dels darrers anys demostra a les converses, de manera generalitzada, que existeix una forta desil·lusió no només en qui es dedica, encara hui dia, a títol parcial a la agricultura, i sobretot, de manera més decidida al cultiu dels cirerers. Sinó que, també, existeix un fort descontent per aquelles persones que viuen a la Vall i són conscients d'allò que el sector cirerer suposà socioeconòmicament per al territori de la Muntanya d'Alacant. Aquest sentiment i percepció generalitzat es parlarà més en detall al punt de la 'Comunitat local' ja que té un fort component d'arrelament i pertinença.

Pel que fa actualment al sector agroalimentari cirerer, els seus condicionants i l'estat del cooperativisme a la zona d'estudi sembla que hi ha una anàlisi compartit entre la majoria de les persones entrevistades amb algunes diferències o particularitats que aniran tractant-se a continuació. Factors o conceptes com la manca de població jove, relleu generacional, reconversió de cultius, suport de l'administració pública, orografia, canvi de mentalitat, diversificació, transformació de producte, "desestacionalitzar" el producte, gestió i comercialització, cultura cooperativa, desconfiança, autogestió, canvi climàtic, abandonament de cultius, massa forestal, magnitud dels incendis forestals (IIFF, d'ara endavant) o agroecologia, entre d'altres, han estat presents durant les converses.

En paraules d'aquelles persones majors de 45 anys és notori observar la percepció de què el cultiu de la cirera «suposà un canvi fonamental per a la Vall ja que va canviar el model de producció agrària d'economia de subsistència a un model de producció que es va establir com a motor econòmic» (Entrevista 17, comunitat local). Encara que l'arribada del cultiu de la cirera a la Vall no està majorment clara en les persones entrevistades, sí que hi ha algunes poques persones entrevistades que donen claus sobre l'arribada del que ha estat el cultiu més emblemàtic de la zona a les darreries del passat segle i la situen a la dècada dels anys 1940s. Segons comenten, la producció de cirera va arribar a posar el «centre d'apilament de la Muntanya d'Alacant», situat al municipi

d'Alpatró, «amb caixes de cireres que arribaven fins al sostre» (Entrevista 2, cooperativista).

L'evolució del cultiu del cirerer a la 'Muntanya d'Alacant' sembla haver sigut molt ràpida, en part, potenciat per haver coincidit, com mencionàvem al marc teòric, amb el període denominat de "revolució verda" i el procés d'apertura econòmica que va convertir a Espanya en un dels principals exportadors d'aliments a la resta d'Europa. La transformació que el sector agroalimentari va viure a la Vall de Gallinera es fa palés quan els entrevistats diuen que «s'arrencaven garroferes, ametlers, oliveres, vinyes i es deixava de plantar dacsa per plantar més cirerers perquè era el cultiu més rendible» (Entrevista 11, comunitat local) o, per exemple, en aquesta altra ocasió:

«La cirera en fresc de la Vall era un molt bon producte, tot el món l'esperava i es venia molt bé dies abans de collir-la. Cireres Muntanya d'Alacant era el primer agent que obria el mercat de la cirera cada campanya, normalment 15 dies abans que la resta per la situació climàtica d'aquesta zona. Aquest fet va donar que la gent arrencara uns altres cultius i que plantaren més cirerers». (Entrevista 8, cooperativista)

Segons confirmen, a les dècades dels anys 1990-2000s la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant va produir més de «800.000 kg de cirera i n'exportava més del 60% a Alemanya, Anglaterra, Suïssa o Rússia» (Entrevista 8, cooperativista; Entrevista 4, comunitat local). Tenint en compte que «la producció ara és molt inferior a 4.000 kg per campanya des de 2018» (Entrevista 1, cooperativista) i reporten problemes per a collir la cirera per la «impossibilitat de trobar gent que vullga collir» (Entrevista 3, cooperativista) o perquè «s'hauria de pagar un salari mínim prou alt» (Entrevista 11, comunitat local), como ho feien aleshores amb una producció com la d'abans mencionada? Es dedicaven a títol complet a l'agricultura? Entre algunes de les situacions que es responien és interessant comprovar que les explotacions de cirera a la 'Muntanya d'Alacant' han mantingut un «caràcter minifundista i familiar»:

«El que predomina a la Muntanya d'Alacant són les explotacions familiars, tot són explotacions familiars. Ací no hi ha res que no siga una explotació familiar. La majoria menudes, podríem parlar de que la mitjana és d'1 parell d'hectàrees per socis i repartits entre 10 o 12 bancals». (Entrevista 8, cooperativista)

A més a més, aquest caràcter familiar està relacionat amb un acompliment a títol parcial de la terra i les explotacions de cirera. Totes les persones entrevistades que tenen

o han tingut bancal recorden amb total normalitat «agafar vacances per anar a collir, portar i comercialitzar les cireres» (Entrevista 16, comunitat local) o, en altre cas:

«La gent de la Vall, incloses les persones que veies que controlaven molt el mercat de la cirera, estaven el dissabte i el diumenge patejant el seu bancal fent tot el que es devia de fer. Els fills agafaven les vacances per a anar a recollir cirera perquè també econòmicament els ajudava. Això hui en dia és impensable». (Entrevista 8, cooperativista)

Un assumpte que hui en dia es continua repetint ja que l'agricultura ha passat a ser d'autoconsum a la zona i «depèn de la feina que es tinga entre setmana».

Altre gran punt de les converses és la qüestió de la gestió econòmica i organitzativa de la cooperativa o, a grans trets, del cooperativisme o model cooperatiu que s'aplicava des de la Junta Rectora i des dels propis associats. Potser, aquest, és un dels assumptes que més descontent provoca tant per la crisi de confiança que ha existit al voltant de la Cooperativa com per la apatia o desil·lusió als processos assemblearis.

«La Gerència o el Consell Rector es va aprofitar de la confiança del socis i els van deixar en un segon pla. Al final aquestos es cansen i se'n van». (Entrevista 14, comunitat local)

Els principals comentaris que ixen, per una banda, són de reconeixement d'una època daurada de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant marcada per les extraordinàries campanyes de cirera i per l'entrada de diners tant des de l'antiga Conselleria d'Agricultura com des de l'extingida iniciativa 'Centre de Desenvolupament Rural Aitana' (Ceder Aitana, d'ara endavant).

«Com a Europa els diners fluïen, es va demanar l'obertura d'una secció de gestió en comú de les terres perquè cada vegada es complicava més el relleu generacional». (Entrevista 4, comunitat local)

«Les seccions servien per a compensar la poca duració de la campanya de la cirera». (Entrevista 2, cooperativista)

Per altra banda, eixien sentiments d'absoluta incomprensió per com s'havien gestionat les liquidacions, les inversions, la transparència amb els associats i les relacions amb els distints governs que van passar per l'Ajuntament de la Vall de Gallinera, excepte en el període actual de fa dos anys on sí que es veu, pels entrevistats, un «enteniment»

entre l'equip de govern de l'Ajuntament i la nova Junta Rectora de la Cooperativa. «Cap comerç paga més enllà dels 90 dies, per què la Cooperativa ho feia?» es preguntava un dels entrevistats (Entrevista 3, cooperativista). Altres no entenien «perquè van desfer-se de les seccions» (Entrevista 14, comunitat local) i/o assenyalaven directament que «la nova Junta Rectora que entrà [després de l'eixida de la cooperativa de Planes, Alcalà i Benimarfull] anava amb altres idees i es va carregar tot el que s'havia fet en les etapes anteriors» aconseguint que dugueren la cooperativa «a la ruïna» (Entrevista 4, comunitat local).

«La situació de mala producció juntament amb la mala presa de decisions i la pèssima gestió institucional han dut a la cooperativa a la ruïna». (Entrevista 4, comunitat local)

«El canvi de tot va vindre per un excés de confiança en què la situació de la cirera continuaria sent positiva. Es va invertir moltíssim en una maquinària per estalviar temps als socis i que pogueren estar més temps collint als camps i no triant però no es van fer els estudis de viabilitat pertinents». (Entrevista 13, comunitat local)

Com s'introduïa al principi, la transparència de la Junta Rectora i la Gerència cap als associats de la Cooperativa és un dels principals elements que ixen amb facilitat a les converses. És curiós observar com des d'algunes posicions s'assenyala més a la gestió de la Gerència que a la de la Junta Rectora o com, també, en alguna ocasió es diu explícitament que «el soci és un llaurador, no és res més. [...] No tenen perquè ser coneixedors de tots els assumptes de la cooperativa. [...] El soci llaurador ha de vore que el plantejament de la Gerència siga viable una vegada s'hagen presentat els números del que se vol fer» (Entrevista 8, cooperativista). Altres persones indiquen que quan van ser part de la Junta Rectora no entenien res «però, com tots callaven semblaves ser tu l'única persona boba» (Entrevista 14, comunitat local). En altra ocasió, és mostra que «al cap i a la fi, qui meneja els quilos és un Gerent que no és el President ni forma part de la Junta Rectora. Tots aquests no s'enteren bé de la pel·lícula i, realment, qui domina ahí és el Gerent que hi haja» (Entrevista 11, comunitat local). Una qüestió repetida era que els associats «no havíem de saber de tot, es va depositar la confiança en persones que tenien les competències. Estavem assessorats, per què els pagavem sinó?» (Entrevista 14, comunitat local),

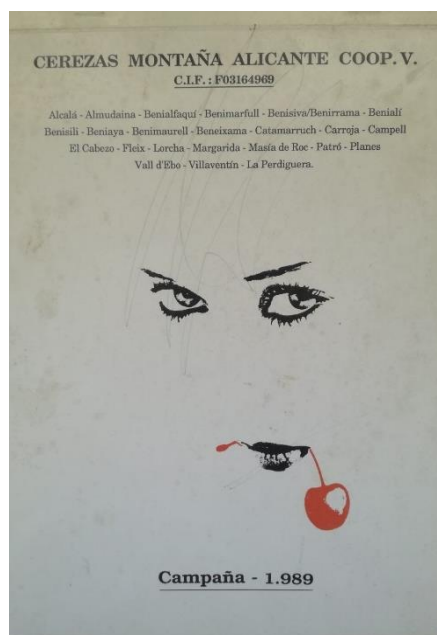
«Ací es pagava a un advocat per assessorar a la cooperativa, li pagàvem a un assessor a banda de l'advocat que no sé per a què, i a una gestoria diferent que portava tots els temes de fiscalitat. Com s'ha pogut arribar a aquesta situació? No assessoraven? No es feien bé els estudis? Com es van comprar coses sense informar-les prèviament a ningú?» (Entrevista 3, cooperativista)

La sensació que millor resumeix el descontent i la apatia amb la gestió de la Cooperativa és que «tant des de dins com des de fora han afonat a la Cooperativa» amb «actituds temeràries» aquelles «persones que tenien poder de decisió» (Entrevista 13, comunitat local).

«El model cooperatiu en què jo creia s'ha desmantellat i ja no em sentia part».
(Entrevista 4, comunitat local)

Amb tot, les persones que van eixir-se de la cooperativa i continuaven al sector agroalimentari per compte propi asseguraven que «fora de la cooperativa fa molt de fred», «mitjançant les cooperatives o les associacions hi ha més possibilitats que a nivell individual», «la Cooperativa t'abraça, tu saps que quan vas a collir tens una eixida als productes» o, «a nivell particular és difícil fer-se lloc si vas a soles» (Entrevista 12, comunitat local). En aquest punt és important recordar el consell que un dels entrevistats ens contava que el retor del poble, Don Ricardo, havia donat als habitants per autoorganitzar-se i fer front als abusos de poder que algunes persones exercien mitjançant la creació d'una cooperativa agrària. (Entrevista 16, comunitat local)

Segons les persones entrevistades, contrastat amb alguns dels informes de campanya que es feien anualment per les tècniques de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant, «des de la dècada dels anys 1980s els socis i la Junta [Rectora] n'eren molt conscients de què era precís diversificar l'activitat». En aquest sentit, al 1986 obriren la secció de crèdit, a finals de la dècada dels anys 1990s s'obria la secció de rehabilitació de cases rurals i la central de reserves de cases rurals o es posava en marxa la Iniciativa de Gestió en Comú de les terres (IGC, d'ara endavant). A la cooperativa s'emmagatzemava també altres productes com garrofes, ametles, olives i altres fruites que els associats portaven però «la branca comercialitzadora només treballava la cirera i, de manera puntual, les altres fruites dels associats diferents a les garrofes, ametles i olives» (Entrevista 8, cooperativista).

Il·lustració 12: Informe anual Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant campanya 1989.

Segons informen, «la Cooperativa ha tractat sempre de ser molt respectuosa amb el que tenia al voltant» (Entrevista 8, cooperativista), en referència tant a les cooperatives base que són les que comercialitzaven els altres productes tradicionals de la Vall (garrofes, ametles i olives) com als comerços del poble. Com assenyalen, «la Cooperativa va perdre una oportunitat d'or al no integrar altre tipus de productes quan va desaparèixer la Cooperativa base de Sant Marc» (Entrevista 8, cooperativista) a la dècada dels 2000s. Des de dins de la Cooperativa es veu que «el deute econòmic no permet anar més enllà» (Entrevista 3, cooperativista) i s'estableix com a prioritat minvar-lo. Mentrestant, es reflexiona sobre les possibilitats de fer una «integració de nou» (Entrevista 3 i 8, cooperativistes) amb altres cooperatives del territori de la 'Muntanya d'Alacant', «unir forces amb els que formen part de la IGP» i sobre la possibilitat d'aconseguir una aliança publico-cooperativa que compte amb suport de la comunitat local de tot el territori de la 'Muntanya d'Alacant',

«Les coses es veuen conforme el seu territori vol vore-les. Ací no passarà res, ni a un Ajuntament, ni a la Cooperativa, ni a una escola passarà res que lo gent no haja decidit que passe. El camí de la cooperativa dependrà també del que la gent del poble vulga, i no només del poble de la Vall, Cireres Muntanya és més que la Vall». (Entrevista 8, cooperativista)

Per últim, encara que d'aquesta temàtica és parlarà més a al codi de Comunitat local i a l'últim punt d'Estratègies i innovacions, és important destacar que quan als

entrevistats se'ls preguntava per la possibilitat de fer canvis en el model de producció o canvis en el model agroalimentari respecte del que ha predominat més a la Vall, ja fóra la incorporació de pràctiques més respectuoses, integrals o agroecològiques a les explotacions, es veu com una transformació o «transició necessària si es vol continuar sent competitiu» (Entrevista 8, cooperativista; Entrevista 21, comunitat local; Entrevista 25, tècnic). Aquelles persones que ja van intentar la transformació dels seus cultius reporten que ho van fer per «convicció i per salut» (Entrevista 10 i 14, comunitat local) o altres perquè havien sigut «sempre molt comerciants i hi havia negoci» (Entrevista 13, comunitat local).

Per altra part, es menciona que la transformació agroecològica de la Vall pot no només ser positiva per aconseguir que els cultius siguin més rendibles sinó que, també, pot interessar a un tipus de famílies que es senten «atretes per la sobirania alimentària, la defensa i recuperació del territori o una millor salut i que volen fugir de les ciutats i instal·lar-se a la ruralitat» (Entrevista 21, comunitat local). Per la relació que aquesta temàtica té sobre el futur i el relleu o la població treballadora es continuarà aprofundint a les següents seccions.

Taula-resum 5.1 Agroalimentació
a. Sentiments de desil·lusió generalitzats amb l'evolució del sector agrari i el tractament de les administracions públiques
b. Condicionants físics com el relleu i l'abancament i el secà són vistos com a elements característics per una banda i, per altra, com a barreres
c. A nivell agrari, la gent s'ha dedicat des dels anys 2000 a títol parcial a les seues explotacions
d. Les explotacions agràries de cirera que predominen a la Muntanya d'Alacant són familiars i xicotetes repartides en distints bancals sense possibilitat de mecanitzar
e. Conflictes polítics i socials interns i externs han perjudicat l'evolució del sector cirerer de la Muntanya d'Alacant

f. La confiança que s'ha depositat en persones que tenien responsabilitats a la Cooperativa no ha estat retornada implicant problemes de transparència i horitzontalitat en les decisions

g. Les múltiples crisi (població, generacional, model de vida, biofísiques, ambientals, climàtiques, econòmiques, etc.) emergeixen d'alguna o altra forma a les converses

h. L'evolució del sector cirerer en el passat va estar molt influïda per les modernitzacions, l'aperturisme econòmic del mercat comú i la denominada "revolució verda"

i. L'Agroecologia no ha estat provada realment al sector cirerer de la Muntanya d'Alacant, quan s'ha intentat ja no es donaven les hores fred necessàries. Es menciona que pot interessar no sols econòmicament sinó, també, a potencials habitants i repobladors. Aquesta pràctica pot servir per fer una transformació integral de 'les Valls de la Marina'

j. Les demandes de cirera en fresc europees van obligar a la població a arrencar altres cultius o deixar de plantar-los i a no transformar el producte que es comercialitzava

k. Quan hi havia molta producció de cirera ja hi havien problemes per collir-la, des de 1980 els ingressos no han crescut al mateix ritme que ho ha fet els costos

l. La crisi institucional interna impulsada per les inèrcies del mercat comú europeu van fer esclatar una estructura que s'havia creat des de l'autogestió. Els antics socis i els actuals no terminen de creure's que allò que es va aconseguir s'haja esfumat

m. La Cooperativa ha respectat l'entorn ecosistèmic (tant als comerços com a les cooperatives base) evitant comercialitzar allò que ja es comercialitzava

n. És prioritari reorientar la comercialització, reduir els intermediaris al màxim, aprofundir en els Canals Curts de Comercialització, establir noves línies on la comunitat i els distints actors territorials puguin sostindre dignament l'agricultura de 'les Valls de la Marina'

5.2. Aliances i sinergies

Com s'introdueix al principi del document, aquest treball és fruit de la col·laboració entre l'Ajuntament de la Vall de Gallinera i l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local de la UV-UJI. En si mateix, aquesta col·laboració pot servir com a mostra de les capacitats que té teixir aliances o fer convenis de col·laboració o generar tot un sistema o comissió des de la qual poder organitzar les actuacions que repercuteixen a un «territori que comparteix necessitats i desafiaments» (Entrevista 19, tècnic), és a dir, establir un sistema de governança local-territorial i, per tant, descentralitzat que permeta catalitzar i arreplegar les necessitats concretes i projectar des de baix el desenvolupament integral per fer front als reptes d'una manera més propera,

«Les institucions parlen de l'Espanya buida però, no tenen cap projecte concret, només la volen veure verda des de dalt». (Entrevista 13, comunitat local)

«Iniciatives hi ha però, et frena la burocràcia». (Entrevista 10, comunitat local)

«Es necessita que les distintes entitats clau d'un poble o d'un territori vagin en una mateixa direcció». (Entrevista 19, tècnic)

En aquest punt, l'actor que actualment té una figura que compleix o intenta complir algunes qüestions que un sistema de governança territorial cerca és la figura del Grup d'Acció Local Rural Muntanya d'Alacant (GAL RMA). Com ens indiquen des del GAL RMA, tot i que la seua àrea d'influència està justificada històricament aquesta està dividida en distintes àrees funcionals i cadascuna pertany a una comarca diferent. Per altra banda, mentre que a altres zones del País com Castelló «eixia que hi ha un GAL cada 15.0000 habitants, a Alacant hi ha un GAL cada 40.0000 habitants. Això no té cap lògica» (Entrevista 18, tècnic), sobretot si el que es persegueix amb els grups Leader és estar el més proper possible dels entorns rurals per escoltar i complir les seues demandes.

Segons comentaven les persones entrevistades que van estar al moment daurat de la Cooperativa i «quan a Europa els diners fluïen», hi havia «molta relació amb el CEDER d'Aitana que estava a Cocentaina» però, també, amb la Conselleria d'Agricultura («anàvem allí amb idees i qualsevol projecte que proposàvem ens ho aprovaven» (Entrevista 4 i 5, comunitat local). Degut a la crisi econòmica i per «tant alt nivell de malversació que va haver en el període que acabava en 2007, es van haver [els GAL] de dissoldre directament pel gran deute que hi havia al País Valencià. Els GAL van tornar a

partir de l'any 2018» (Entrevista 18, tècnic). Aquesta excepcional situació dels GAL ha portat a que territoris com la 'Muntanya d'Alacant' encara no puga entendre bé que és el GAL RMA («relacionen el nom amb el terrorisme» (Entrevista 18, tècnic)), desconfie per la malversació del passat («amb això s'enriqueixen els polítics» (Entrevista 13, comunitat local)) i estiga aclaparat per la quantitat de documentació («paperassa») que ha d'assumir per presentar una iniciativa que pretén dinamitzar l'entorn i fer-se un lloc per guanyar-se la vida dignament al territori on habita.

En aquest sentit, les persones entrevistades veuen que les entitats locals poden tirar un cop de mà ja siga perquè tenen la capacitat de modificar les normes subsidiàries del municipi, i ajudar a aquelles iniciatives locals que volen fer, rehabilitar o ampliar un celler, un obrador, una almàssera o una carnisseria al nucli urbà «sense haver d'anar al mig d'un bancal i demanar una Declaració d'Interés Comunitari per canviar l'ús del sòl i plantar una nau industrial que trencaria tot el paisatge de la Muntanya» (Entrevista 19, tècnic); o perquè confien en què la realització d'un projecte que vol presentar una entitat comporta un benefici general i estratègic a la localitat però, per qüestions econòmiques aquesta no pot assumir grans quantitats de diners invertides mentre que un Ajuntament té més facilitats per a entrar com a sol·licitant de l'ajuda Leader i recolzar així a la iniciativa de l'associació o la entitat local,

«Quan una associació demana una ajuda Leader el pressupost és reduït però quan un Ajuntament entra com a sol·licitant de l'ajuda Leader es demostra que es poden fer grans coses». (Entrevista 18, tècnic)

«No es tracta només de donar suport econòmic, es tracta, també de donar cobertura legal i recolzar als sectors estratègics del poble que dinamitzen i fixen població». (Entrevista 19, tècnic)

«Aprofitar els plans de foment d'ocupació dels Ajuntament per contractar personal que faça de pont amb associacions o entitats sense ànim de lucre estratègiques als pobles». (Entrevista 25, tècnic)

Per tant, mentre que a l'ambient extern a la Vall, les persones creuen que s'ha d'insistir tant a nivell comarcal com a nivell supracomarcal (com és la influència del GAL RMA) en una xarxa de d'entitats locals i cíviques o econòmiques perquè pogueren «organitzar determinats serveis socials i comunitaris repartits entre el territori que abastiren i donaren cobertura a la població no només del lloc sinó dels pobles del voltant

o de la xarxa creada» (Entrevista 19, tècnic), per exemple, obradors comunitaris (supra)comarcals. Al sector agroalimentari, també es va posar de manifest la necessitat de vertebrar o articular «a nivell comarcal (Marina Alta) les distintes iniciatives de productors de les Valls amb els restaurants i els comerços de la costa (Dènia, Xàbia, Poble Nou de Benitatxell, etc.) per treballar la imatge de collit i produït a la Marina Alta amb la intenció de recolzar i mantindre el rebost de la Marina Alta que és el que permet custodiar el territori» (Entrevista 21, comunitat local).

Les persones entrevistades quan advoquen per a ser ajudades per la situació interna de les Valls parlen «de demanar suport a entitats públiques» (Entrevista 1, cooperativista) excepte un cas, que assegurava que «l'Ajuntament pot aportar idees però, ací el que realment es necessita és inversió privada» (Entrevista 16, comunitat local) i, per tant, calia «intentar buscar inversors o emprenedors»; són conscients de que «l'administració pot ajudar però, depèn dels qui vivim al territori. No podem esperar a que vinguen els de València a salvar-nos» (Entrevista 11, comunitat local) i que «l'Ajuntament fa més del que pot» (Entrevista 14, comunitat local).

«Seria necessari teixir una aliança sòlida institucional entre la Cooperativa i l'Ajuntament perquè les coses funcionen a curt i llarg termini. S'ha d'anar en conjunt i cridar la porta de qualsevol estament de la Generalitat per proposar les idees que es tenen i saber transmetre-les. Tots els estaments relacionats que puguem sumar forces i aportar algo es necessiten». (Entrevista 4, comunitat local)

«La cooperativa és una entitat social amb activitat econòmica, per tant, no és una empresa. Aquestes entitats deuen estar impulsades, controlades i tutelades per l'administració pública». (Entrevista 3, cooperativista)

La Cooperativa, comptant amb la facilitació i representació de la IGP Cireres Muntanya d'Alacant, ha mantingut distintes reunions amb distintes Direccions Generals de la Generalitat Valenciana per tractar la qüestió de les ajudes pels incendis de 2022, les ajudes per cobrir el que les assegurances no estan cobrint, per poder tindre accés a un fons perdut i un aval de l'Institut Valencià de Finances (IVF) o per establir una planificació de la necessària reconversió del sector cirerer. Per altra banda, des de la IGP es va llançar una campanya d'apadrinament de cirerers mitjançant el lema #SOSCirera. A més a més, «des de la IGP s'està treballant per col·laborar amb l'Institut Valencià d'Investigacions Agràries (IVIA) i les Universitats amb l'objectiu de recuperar algunes varietats de cirerers

autòctons que pogueren estar més adaptats climatològicament a la zona i els seus *hàndicaps*» (Entrevista 19, tècnic).

En altra ocasió es comentava que les col·laboracions amb l'IVIA s'han produït «als camps d'experiència amb la intenció de assolir bancals amb residu zero però, en tot cas, la relació amb ells no ha estat en continu dinamisme» (Entrevista 8, cooperativista). Altres persones asseguren que si es vol fer recerca als camps d'experiència «l'Estació Experimental de Llutxent o la Federació Agroalimentària de Cooperatives poden servir de base per a connectar amb l'IVIA» (Entrevista 17 i 20, tècnic). Però, per altra dubten de què l'IVIA, en un territori on la taronja i el caqui són els principals productes que s'exporten i es mouen al mercat nacional pugui ajudar a la recerca de varietats noves de cirerers o la recuperació d'autòctons. En eixe cas, un entrevistat recomanava acudir a altres centres d'investigació amb connexions amb el Centre Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), a l'Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentària de Catalunya, a l'Institut Agronòmic Mediterrani de Saragossa (CIHEAM) o trobar sinergies amb altres cooperatives agroalimentàries i Caixes Rurals per cofinançar investigacions.

Es desprén de les converses que els vincles amb els altres territoris tradicionals productors de cirera com són el Valle del Jerte (Extremadura) i el Valle del Cinca (Aragó) ja no existeixen però, que «abans hi havia molta connexió perquè tenen un territori molt semblant i la forma de cultivar és pareguda» (Entrevista 8, cooperativista). Podrien tornar a reactivar-se? Una de les persones entrevistades, que porta la seua empremenda a la Vall de productes cosmètics feia referència a que «allí estan més avançats i més actius. Jo investigue com tots, i veig que allí també treballen els productes cosmètics relacionats amb la cirera» (Entrevista 22, comunitat local). Aquesta persona que ha buscat hibridar-se amb el territori, aprofitar els béns de la natura i dinamitzar socioeconòmicament la Vall està començant a fer un sabó amb suc de cirera perquè «és un fruit roig amb una gran quantitat de propietats per a la pell». Un assumpte que es rescatarà al codi d'Estratègies i Innovacions.

El fet d'haver tingut una secció de crèdit des de 1986 fins a 2014 i haver conegut les facilitats que donava fa que moltes de les persones entrevistades vulguen recuperar eixa possibilitat mitjançant vincles amb entitats de crèdit com Coop57, bancs o cooperatives que tenen una secció de crèdit com COOPEGO.

«Ara no pots crear una secció de crèdit però, pots integrar-te com a cooperativa en les que estan creades». (Entrevista 4, comunitat local)

«Podria ser una bona idea que la secció de crèdit COOPEGO donara cobertura a les cooperatives agràries que pertanyen a la IGP i instal·laren una sucursal a Planes o a la Vall». (Entrevista 19, tècnic)

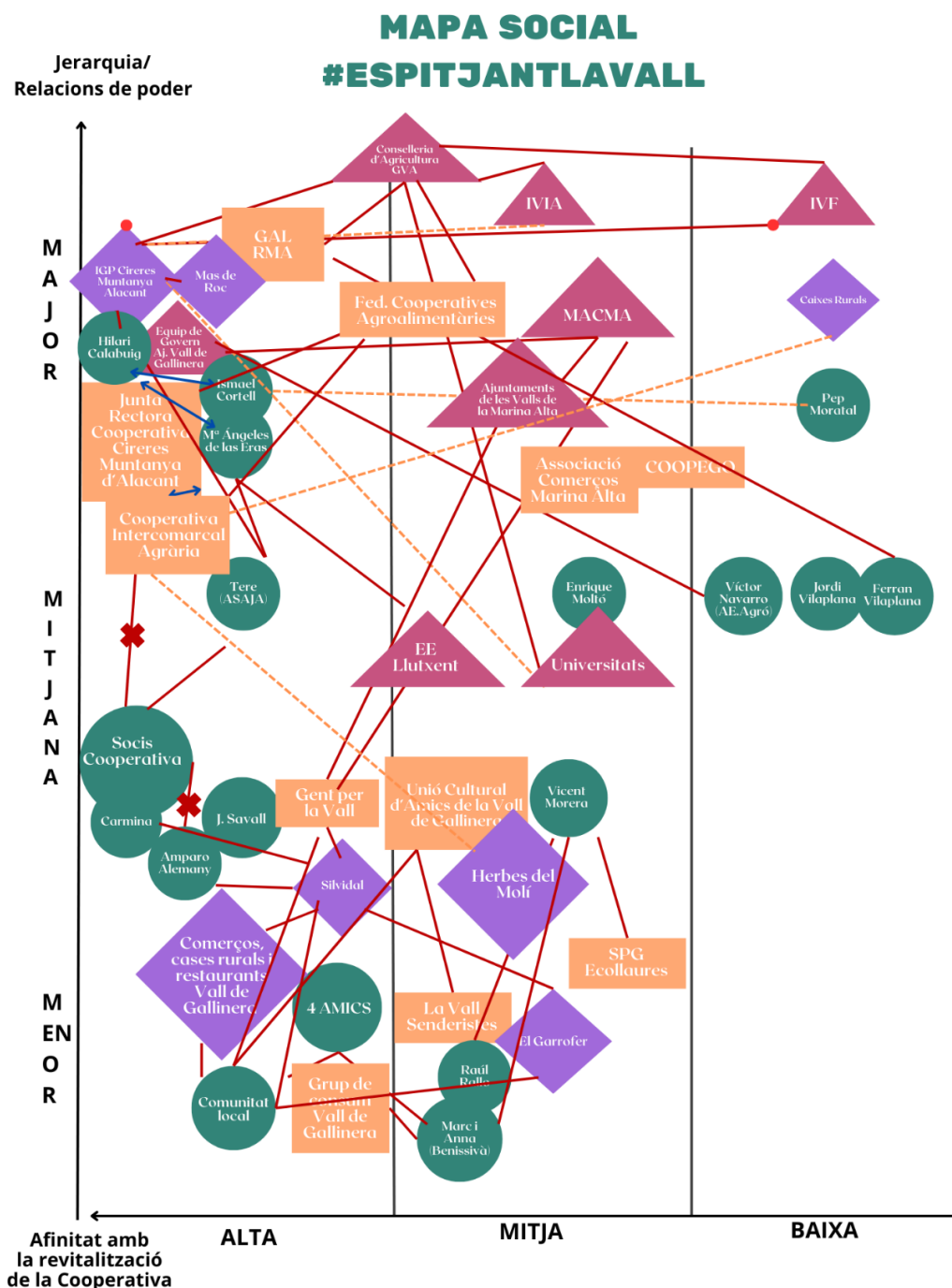
Per altra banda, es considera que les Universitats «fan d'aliats de cara a l'administració pública» (Entrevista 18, tècnic) i que les col·laboracions amb elles «deuen anar encaminades a donar treball a llarg termini». En moltes ocasions, les aliances amb la Universitat permeten presentar-se a convocatòries de projectes autonòmics mitjançant la creació de consorcis o convocatòries europees més ambicioses que podrien anar encaminades tant per a «defendre el paratge» (Entrevista 3, cooperativista; Entrevista 18 i 19, tècnic) com per a impulsar la «creació d'una fàbrica de pellets» (Entrevista 4 i 11, comunitat local; Entrevista 18, tècnic). En el passat, segons informaven, la Cooperativa «ha col·laborat amb la Universitat Miguel Hernández (UMH) per investigar sobre la utilització d'uns productes naturals que endurien la cirera» (Entrevista 8, cooperativista).

Per últim, destacar la interpel·lació que es llança a la comunitat local de les Valls o de la Muntanya d'Alacant perquè pugui interioritzar la importància de mantindre una entitat com la Cooperativa mitjançant, també, amb el recordatori de què allò que passà amb la Cooperativa Sant Roc²⁹ de Benialí no deuria tornar a succeir,

«Els socis ja podran dir que van a començar a fer subproductes de cirera com melmelades, compotes o el que siga que si la gent de la Muntanya d'Alacant vol prescindir de la Cooperativa doncs la Cooperativa deixarà d'existir. Si la gent decideix que la Cooperativa fa falta siga per a la cirera o per a qualsevol altra cosa en un entorn rural o tant despoblat i tan envellit, tindran un servei social en moltes ocasions, sempre que es reconega aquest servei social i es deixe a les cooperatives mantindre eixe servei social que presta a l'entorn rural. Si la gent considera que aquest servei social que presta la Cooperativa es necessari i pot ser positiu per a la Muntanya d'Alacant doncs, ho serà i es mantindrà, si no es considera doncs, no serà. Això és una realitat. Si creus en eixa

²⁹ Segons asseguren les persones entrevistades i habitants de la Vall de Gallinera, la Cooperativa Sant Roc, amb almàssera d'oli, fa pocs anys travessava per una situació molt semblant a la qual travessa hui en dia la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant. Es necessitava una quantitat aproximada als 80.000,00 € però, no es va assumir com a prioritari ni per institucions ni per la comunitat local. La Cooperativa de Sant Roc de Benialí la va terminar comprant un particular.

realitat doncs, s'ha de treballar per a que eixa realitat funcione». (Entrevista 8, cooperativista)

Il·lustració 13: Aproximació al mapa social o sociograma del procés de revitalització de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant. Elaboració pròpia.

Com a aproximació al mapa social del context socioeconòmic de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant, a la Il·lustració 13, s'observa una primera identificació

d'agents clau tenint com a pregunta l'afinitat dels actors socials presents al territori a la temàtica que ocupa el treball: la revitalització de la Cooperativa (alta, mitja o baixa) i segons la jerarquia que ocupen a les relacions de poder (major, mitjana o menor). Els triangles corresponen a les entitats públiques, els quadrats a les organitzacions socials, els rombes a les organitzacions empresarials i els cercles a les persones individuals.

Les línies marquen les relacions, amb punts són baixa intensitat, les blaves indiquen que tenen una relació d'interdependència, a aquelles en les que apareix un cercle roig són de col·laboració i, per últim, les que tenen una creu roja indiquen conflicte o tensió que dificulta la fluïdesa de les relacions. En quant això últim, la presència d'altres figures o persones pot agilitzar la fluïdesa d'eixes relacions que estan en conflicte o en tensió o, simplement, evitar que hi haja una escalada. Aquestes figures seran força importants a l'hora de treballar col·lectivament.

Taula-resum 5.2 Aliances i sinergies

a. Convenis de col·laboració entre Universitat i Ajuntament permeten encetar processos de transformació socioeconòmica. Les Universitats fan de pont amb l'administració pública de rang superior

b. Unir esforços entre actors territorials permet rehabilitar camins, cases i dinamitzar socioeconòmica i culturalment els entorns rurals

c. S'és conscient de què hi ha necessitats i desafiaments compartits a nivell supracomarcal i, per tant, possibilitats de continuar teixint sinergies a eixa escala

d. Es sent que l'administració autonòmica i estatal està lluny dels reptes locals i posa barreres administratives comportant tant la desafecció com la inacció

e. Els anys d'absència d'una entitat que canalitzara el Desenvolupament Rural i la dinamització a escala supracomarcal han fet malbé tant a nivell socioeconòmic com cultural

f. Les entitats locals poden recolzar iniciatives xicotetes o poc madures per garantir la dinamització socioeconòmica i la realització de projectes subvencionats per exemple, amb cobertura legal
g. Els plans de foment de l'ocupació a entitats públiques poden servir per a fer de pont entre entitat local i teixit socioeconòmic local
h. És prioritat la creació d'una xarxa d'entitats locals i socioeconòmiques supracomarcal per fer front a la manca d'infraestructures i planificar el territori
i. Es recorda que s'ha de reconduir la relació litoral-interior cap a una relació més humil i respectuosa on les diferents parts puguen traure rendibilitats socials, ambientals i econòmiques
j. Cooperativistes i comunitat local asseguren que l'Ajuntament deu mantindre una relació més sòlida amb la Cooperativa del que ha sigut al passat
k. Front a les adversitats actuals s'és conscient de què els malentesos interns del passat han de remeiar-se i restablir connexions estratègiques (demanar avals, reintegració cooperatives, pressió institucional, reconversió integral sector cirerer, etc.)
l. Les col·laboracions amb organismes autònoms de la Generalitat (IVIA) no han sigut duradores però el paper d'actors externs com la Federació de Cooperatives Agroalimentàries poden servir d'aliats
m. Relacions sinèrgiques amb antics competidors del sector cirerer són inexistents però podria treballar-se perquè foren restablides
n. Són necessàries reunions amb caixes rurals, cooperatives de crèdit o seccions de crèdit d'altres cooperatives agroalimentàries per finançar projectes, facilitar liquidacions a temps als associats, recuperar la funció social de l'antiga secció de crèdit de la Cooperativa, etc.
o. És necessari que la població siga conscient de què s'ha d'establir com a prioritari anar a una veu amb la qüestió de la Cooperativa, perquè hi ha unes

infraestructures i unes estructures que es poden recuperar per oferir nous serveis socials territorialitzats

5.3. Comunitat local

En un context marcat per la despoblació («el relleu generacional és molt complicat [...], els estils de vida han canviat molt»), on les relacions entre les persones són més estretes («ens coneguem tots» (Entrevista 11, comunitat local)) i on «és important tindre un coneixement situat i fer plantejaments adaptats a les persones que estan encara al territori» (Entrevista 21, comunitat local) conceptes o elements com el sentiment de pertinença, el sentiment de comunitat, les tensions o els conflictes, la participació activa en el territori, l'arribada de nous joves o l'assumpció de treballs per algunes persones que enforteixen la comunitat i el territori han sigut peces clau a les converses.

Com veiem al codi d'Agroalimentació, és important conèixer la perspectiva de la comunitat local sobre la imatge que tenen de la Cooperativa ja que pot condicionar el seu futur. Algunes persones consideren, en passat, que «la Cooperativa ha format part de la identitat sociocultural de la Vall de Gallinera» (Entrevista 12 i 14 i 21, comunitat local, que la Cooperativa ha tingut una «funció social» (Entrevista 3, cooperativista) ja fóra per la secció de crèdit i les facilitats que donava a la població tindre una «sucursal d'un banc al poble» (Entrevista 11, comunitat local), pels «complements econòmics» (Entrevista 4, comunitat local) que permetien les cases rurals «sobretot a dones rurals que havien elegit o no continuar vivint al poble» (Entrevista 8, cooperativista), pels tallers i les ajudes a la emprenedoria que el projecte EQUAL va donar a «molts dels restaurants actuals de la Muntanya d'Alacant» (Entrevista 5, comunitat local), amb la IGC que «es va crear per a fer front a les necessitats que tenien els socis de continuar treballant la terra quan no podien» (Entrevista 2, cooperativista) o contractant a la població durant la campanya o amb subvencions autonòmiques i/o europees.

La major part de les persones entrevistades són conscients dels malestars que van originar els «conflictes polítics» tant a nivell social com econòmic el no enteniment entre Ajuntament i Cooperativa o dins de la pròpia Cooperativa entre els associats,

«un dels fracassos d'aquesta cooperativa ha sigut la gestió dels conflictes interns i les relacions socials. Des del moment en què les cooperatives com la de Planes o la de Benimarfull o la de la Vall d'Alcalà que pertanyien a Cireres Muntanya d'Alacant van

reaccionar seguint el seu propi interès van anar minvant el sentit cooperatiu i de col·laboració de l'entitat». (Entrevista 3, cooperativista)

«Això va crear un ambient estrany entre i als pobles» (Entrevista 11, comunitat local)

«és un tema del que no m'agrada parlar ni sentir, estic tan ferit de veure com ha passat i com ha acabat...» (Entrevista 4, comunitat local)

Per altra banda, encara que en el record està present el punt de tensió, algunes de les persones entrevistades confirmen que s'ha estat estudiant les distintes vies per tractar de fer una integració amb el suport de la Federació de Cooperatives Agroalimentàries.

A nivell cultural, la configuració territorial de huit nuclis urbans a la Vall de Gallinera i els distints conflictes del passat també han jugat un paper perquè el sentiment de pertinença dels habitants de la Vall no fóra en una mateixa direcció,

«Existeixen huit nuclis urbans que, per una banda, això pot afavorir la diversitat però per altra genera una gelosia entre uns i altres. Per exemple, si es fa una activitat en un poble la gent de l'altre no sol baixar». (Entrevista 21, comunitat local)

En aquest sentit, el paper de la Unió Cultural d'Amics de la Vall de Gallinera va ser cabdal ja que asseguren que volien reivindicar que quan feien una activitat ho feien en nom de tota la Vall. En eixe moment és quan van començar a introduir activitats que cada any es realitzaven a un nucli distint com la Festa de la Cirera, els Mercats de la Terra o la Festa de l'Oli, les rutes guiades, etc. En aquest punt és important detenir-se ja que es veu com les persones que integren la Unió Cultural han tingut una visió del territori que ha anat molt més enllà del sector econòmic i es van posar a l'esquena la responsabilitat de dinamitzar el territori integralment quan el lideratge de la Cooperativa com a ens dinamitzador socioeconòmic de 'les Valls de la Marina Alta' va desaparèixer,

«La Unió Cultural va demanar el primer projecte de les ajudes LEADER per a fer una actuació sobre els terrenys que són propietat de l'Ajuntament. D'aquesta forma va demostrar tant a l'Ajuntament com a la resta de què es podia fer». (Entrevista 18, tècnic)

La Unió Cultural ha organitzat conferències, ha realitzat estudis sobre les fonts o sobre la flora, a rehabilitat antigues sendes o camins, està tractant de recuperar els horts de Benialí i Benissivà que connecten amb un antic molí, han fet cursos de recuperació de

murs en pedra seca perquè creuen que per «estimar la Vall de Gallinera, l'has de conèixer, l'has d'olorar, l'has de tocar» (Entrevista 21, comunitat local). Encara que ara, després d'haver intentat durant anys treballar per a «garantir que l'agricultura fóra un treball digne» a 'les Valls', ells mateixos reporten problemes de lideratge de les activitats que solien realitzar, senten que «estan un poc parats». Per altra banda, no estan desesperançats perquè veuen que altres entitats estan agafant el testimoni com són 'Gent per la Vall' des de l'Ajuntament o la Vall Senderistes als camins rurals i a les excursions,

«Ens agrada vore que un grup més jove puga estar liderant aquestes iniciatives [...]. Volem fer una festa d'agermanament i connexió amb la gent més jove de la Vall per donar estabilitat i continuïtat en el temps a tot el que s'ha estat fent». (Entrevista 21, comunitat local)

Aquesta esperança contrasta molt amb la percepció que tenen altres persones de desil·lusió amb la gent jove, es pregunten «on esta la gent jove amb inquietuds?» i no veuen que tinguen «interés per l'agricultura» o pels cursos que la Cooperativa ha oferit els últims anys. Consideren que «les persones que estan a la cooperativa són ja molt majors, no hi ha gent jove, el relleu generacional no està garantit» (Entrevista 1 i 2, cooperativista). Si qui està dins i encara té explotacions no aconsella «als joves a que es dediquen a l'agricultura» i assegura que «millor es dediquen a altra cosa» (Entrevista 1, cooperativista), com podria estar garantit el relleu? És molt difícil saber el que pensen i el que volen els joves si s'afirma no tenir «molta relació amb la gent jove de la Vall» (Entrevista 8, cooperativista).

De manera semblant ha ocorregut amb les persones nouvingudes, mentre que una part sembla tenir clar que només es pot reviscolar i revitalitzar el territori integrant a persones joves i nouvingudes i, per tant, s'ha de treballar des de les entitats i institucions que formen part d'un territori per a fer més senzilla la integració i «no només posar Internet, has de donar més oportunitats per a poder guanyar-se la vida» (Entrevista 13, comunitat local). Per altra banda, es demostra una vertadera distància amb les persones que han vingut noves a la Vall,

«les persones nouvingudes alguna cosa aportaran a la Vall però, a l'agricultura i a la Cooperativa pense que no, no crec que hagen vingut amb idees per a l'agricultura» (Entrevista 1, cooperativista)

«Persones nouvingudes amb una idea de negoci a la Vall? No sabria dir-te»
(Entrevista 8, cooperativista)

En aquesta qüestió, i altres, l'Ajuntament està jugant un paper clau ja que, per exemple, sent conscient de les mancances d'infraestructures i serveis que hi ha als pobles dels entorns rurals com la Vall de Gallinera van rehabilitar 3 cases perquè puguin funcionar com a habitatge compartit per a estudiants, per a joves o per a persones nouvingudes que vulguen instal·lar-se al poble i, per problemes d'accessibilitat ja siga per preu o escassetat d'habitatge, no puguin fer-lo en condicions.

Seguint amb aquesta qüestió, les persones entrevistades tenen una valoració de l'Ajuntament molt positiva des del canvi en les relacions entre Ajuntament-Cooperativa passant pels impulsos que està donant a nivell de sol·licitud de subvencions per a realitzar millores fins el mateix «lideratge» que està assumint en les propostes i actuacions a la Vall. Tot i això, es fan també alguns altres comentaris per tractar de millorar el tracte que es fa des de l'Ajuntament a les activitats econòmiques de nova creació i, per altra banda, que encara podrien fer més coses per la situació de la Cooperativa en comparació amb el que altres municipis fan.

En quant al futur, la comunitat local es troba dividida segons les relacions que tinguen amb persones joves, nouvingudes o amb aquells que estan liderant processos o projectes de vida a la Vall de Gallinera. Mentre que hi ha persones que no volen saber res de l'agricultura com a eix a enfortir («la gent ha perdut la il·lusió amb l'agricultura» (Entrevista 16, comunitat local; Entrevista 19, tècnic)), altres confien en què l'exemple de la creació de les seccions i les infraestructures de la Cooperativa en el passat junt amb el paisatge identitari de la Muntanya són elements suficients per a conjugar amb les persones que estan demostrant «tenir un desig i una idea» (Entrevista 3, cooperativista) per revitalitzar la Vall («famílies que han començat a formar un grup de consum», «grup de 4 amics que han recuperat bancals d'oliveres, fan el seu propi oli, porten el bar de la piscina, participen dels actes dels pobles, en definitiva, són gent que fan la Vall» (Entrevista 21, comunitat local)).

Taula-resum resultats 5.3 Comunitat local

a. Abandonament generalitzat complica el relleu generacional

b. Relacions molt estretes que poden afavorir o perjudicar a la fluïdesa i l'enteniment entre uns i altres
c. Els plantejaments que es fan han de seguir un coneixement situat del territori i les persones
d. La Cooperativa ha format part de la identitat comunitària de la Vall de Gallinera ja que va establir les condicions per oferir distintes funcions socials i complements econòmics al territori
e. Conflictes polítics i socials van instaurar un clima de desconfiança generalitzat que, d'alguna manera, encara es sent
f. Està estudiant-se la reintegració d'antigues cooperatives que anaven juntes en el passat per sumar esforços, encara que no sembla ser un procés gens fàcil per a la comunitat local
g. Vells lideratges i nous lideratges es donen la mà per reactivar i revitalitzar l'entorn socioeconòmic
h. Desafecció i desil·lusió amb l'evolució de l'agricultura i la població contrasten amb sentiments d'esperança en nous lideratges i persones novvingudes
i. Hi ha certes distàncies entre distintes generacions i nova població
j. Lideratge de l'Ajuntament clau per a la comunitat local

5.4. Estratègies i innovacions

Una situació com la que travessa la Vall de Gallinera i la seua comunitat local genera distintes emocions que creen percepcions sobre eixa realitat. El fet de què la Vall siga un entorn on predominen les relacions estretes i que tot el món es conega fa que les emocions i les percepcions individuals, sovint, siguen compartides entre unes persones i altres. A més a més, un entorn rural i agrari on les cooperatives han sigut elements vertebradors d'aquesta societat fa que tot el món haja estat travessat d'una o altra manera per la Cooperativa, les seues penes i les seues glòries. Com s'ha detallat anteriorment, la

situació de descontent generalitzat, desil·lusió i apatia del present condiciona la forma amb què es mira cap al futur i la manera en què s'imaginen els possibles escenaris (si és que s'imaginen). Per altra banda, com es comentava al codi anterior de Comunitat local, depenent de les relacions que es tinguen amb l'anomenat relleu generacional, és a dir, la gent jove i les persones nouvingudes a la Vall es té també una forma de mirar el futur de la Vall.

Tot i que, quan les persones entrevistades eren preguntades per les possibilitats de reactivació d'antigues seccions de la Cooperativa, la viabilitat d'encetar un procés de revitalització de la Cooperativa o sobre el futur de la Vall de Gallinera, al principi, els costava trobar les paraules per a respondre o directament assenyalaven que «no s'havien parat a pensar» (Entrevista 1, cooperativista) o que no se'ls «ocorria cap idea per reactivar la Cooperativa» (Entrevista 2, cooperativista); després, les entrevistades agafaven confiança amb la seua resposta alhora que se'ls intentava demostrar que podien prendre el seu temps per a imaginar. El primer apunt que s'ha de recalcar és que es té clara «la necessitat de no viure només de la cirera» (Entrevista 2, cooperativista; Entrevista 6, Polític; Entrevista 14 i 16 i 21, comunitat local)), que allò que s'implante ha d'estar en consonància amb l'harmonia de les Valls («no podem parlar de tindre ací una gran indústria» (Entrevista 28, comunitat local)) i que ha de continuar complint una funció social. Amb tot, que el procés que s'ençegue ha de perseguir un enfocament integral.

Les idees que van sorgir durant les converses podrien classificar-se ràpidament segons el sector d'activitat en què es relacionen (agroalimentari, serveis o industrial), pel nivell d'especialització (baix, moderat, alt), per la viabilitat (molt, poc), per la hibridació amb l'entorn (baixa, moderada, alta), per l'existència de subvencions o no i per la necessitat de força laboral (baixa, moderada, alta). Aquesta dinàmica podria fer-se servir en grups de discussió per tractar de continuar amb el procés de revitalització implementant ferramentes i metodologies participatives per esbrinar col·lectivament quins o quines idees podrien ser més recolzades per la comunitat local i les entitats finançadores.

Les persones entrevistades entenen la revitalització com un procés en què la Cooperativa «torna a ser un punt clau per al territori» (Entrevista 2, cooperativista), en què es «retorna la confiança i la credibilitat dels cooperativistes» (Entrevista 3, cooperativista), en què la Cooperativa «torna a formular i dissenyar projectes europeus»

(Entrevista 4 i 5, comunitat local), en què «es canvia el model de producció agrària» (Entrevista 10 i 21 i 26, comunitat local), amb què «es puga, també, poder fer front al paradigma de la despoblació i l'envelliment poblacional» (Entrevista 8, cooperativista), amb el qual «es trenque l'estacionalitat» (Entrevista 10 i 12, comunitat local), es puguen incloure «ingressos no estrictament agrícoles» (Entrevista 19, tècnic) i «s'aconseguisca que la comunitat tinga les necessitats bàsiques cobertes perquè puguen decidir lliurement on viure» (Entrevista 8, cooperativista).

Com es mencionava als codis anteriors, és cabdal que, durant el procés de revitalització s'articule una narrativa conjunta en què els diferents actors vagen en una mateixa direcció encara que el procés estiga obert a la diversitat per enriquir-lo. Sí és precís, es deuria «enfortir les comunicacions entre actors rellevants i l'administració pública amb la creació d'un xat on tots els estaments necessaris estiguen presents» (Entrevista 18, tècnic).

En quant al sector cirerer, no totes les entrevistades el consideren com una activitat a continuar en el temps però, apareixen veus que afirmen «la importància d'un cultiu tradicional com la cirera s'hauria de mantindre, produïsquen o no, només pel que genera a nivell turístic a la Vall». Les telefonades de la gent a l'Ajuntament, a les cases rurals i als bars durant cada dia de l'etapa de la floració i la campanya de cireres preguntant per l'estat dels cirerers és aclaparadora. En eixe sentit, hi ha afirmacions que van més enllà i relacionen el manteniment dels cultius de la cirera amb guanyar la partida al creixement de la massa forestal i protegir als pobles rurals dels possibles incendis mitjançant el denominat «pagament ecosistèmic» que la llei forestal valenciana arreplega. En èpoques anteriors, la «Conselleria ja pagava per olivera» que hi havia en producció.

En canvi, alguns altres consideren necessari que per a «donar més facilitats a què la gent puga agafar trossos de terra per treballar-les» (Entrevista 10 i 21, comunitat local) caldria reprendre la Iniciativa de Gestió en Comú de les terres per «comprar maquinària de manera mancomunada» (Entrevista 12, comunitat local) i «agafar les terres abandonades» (Entrevista 4, comunitat local; Entrevista 17, tècnic). Unes terres que al estar ermes poden ser més senzilles de tramitar el Certificat d'Agricultura Ecològica (CAECV) que aquelles que han continuat en producció. Un tràmit que segons alguns, «podria ser facilitat molt més per les entitats locals si declaren que el terreny porta el temps necessari erm» (Entrevista 10, comunitat local). Com es comentava, la transició a

l'agricultura ecològica es un canvi que totes veuen com inevitable si es vol continuar sent competitiu.

Il·lustració 14: Tenda de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant a Alpatró.

Les associades a la Cooperativa, encara que volen mantindre's respectuoses amb els comerços que tenen al voltant, consideren que la tenda requereix d'una millora substancial. Una tenda que, a banda, de la pertinent millora, els seus associats consideren que «seria interessant poder incorporar més producte fresc» (Entrevista 3, cooperativista) però, per això «cal conèixer l'oferta que pot tindre la tenda de la Cooperativa i, per tant, estructurar la producció d'aliments que les persones que cultiven d'autoconsum a la Vall» (Entrevista 8, cooperativista) i tenen excedents estarien disposades a ser part de la Cooperativa i comercialitzar el seu producte. Amb la intenció de complir amb el respecte als comerços com la tenda de Carmina que estan en cara actiu i «són el centre del poble» (Entrevista 11, comunitat local) es suggereix «incorporar a aquestes persones dels comerços com a personal treballador dins de la secció de la tenda de la Cooperativa» (Entrevista 19, tècnic).

Amb la idea de diversificar el cultiu de la Cooperativa, emergeix en distintes ocasions la «possibilitat d'incorporar les plantes mengívoles i aromàtiques» (Entrevista 16 i 21, comunitat local; Entrevista 19, tècnic). L'existència d'una gran entitat a Alcosser de Planes, prop de la Vall de Gallinera i dins de la 'Muntanya d'Alacant, com ho és [Herbes del Molí](#) que ofereix assessorament a totes aquelles agricultores que vulguen submergir-se en el món de l'agricultura ecològica i el cultiu de plantes aromàtiques fa que, ara, en un moment d'excepcionalitat i, per la «riquesa botànica de les Valls³⁰» (Entrevista 21 i 22, comunitat local) es considere com una opció realment factible ja que «són plantes adaptades al terreny, que es troben a l'abast i que creixen com a males herbes» (Entrevista 16 i 21, comunitat local). Com asseguren, aquestes plantes ixen si es

³⁰ Ja ho deien els botànics Joan Pellicer i Batallaer i Antonio José de Cavanilles.

«cuiden, és a dir, quan no es fa ús d'herbicides i altres productes químics propis de l'agricultura convencional» (Entrevista 14 i 21, comunitat local). D'aquesta forma, si el cultiu de les aromàtiques i les mengívols s'instal·lara a la Vall «hauria d'haver un canvi de mentalitat i de model productiu» Entrevista 21, comunitat local).

Sense desvincular-se totalment del sector agroalimentari, algunes entrevistades assenyalen la necessitat de poder habilitar un obrador compartit o comunitari per a poder fer transformació de producte, mel, maceracions, licors, mermelades, conserves, etc. En aquest sentit, es persegueix dotar d'autonomia a les persones que volen emprendre amb les conserves o altre tipus de subproducte que, amb la seua transformació, permet desestacionalitzar-lo. A més a més, es pretén «donar cobertura legal en termes higiènics» (Entrevista 19, tècnic) a les iniciatives que fan ús de l'obrador i, també, la possibilitat de reduir costos al no haver de realitzar una inversió alta per la infraestructura. En aquest sentit, «s'estaria parlant d'aconseguir tindre una indústria agroalimentària un poc més transformada» (Entrevista 21, comunitat local) amb les conserves i l'obrador (instal·lació, utensilis, congelador, deshidratadora, etc.).

Continuant per la branca industrial, una altra idea amb força recurrent a les entrevistes ha estat la de la possibilitat de compaginar tant la neteja que es fa als boscos de titularitat municipal de la Vall de Gallinera amb els plans de prevenció d'incendis com les contractacions de personal EMERGE a l'Ajuntament, gràcies als plans de foment de l'ocupació de Labora Servei d'Ocupació de la Generalitat Valenciana, amb la creació d'una fàbrica de pellets i «aprofitant l'ordre de la Generalitat Valenciana en què s'impedeix la crema agrícola» (Entrevista 18, tècnic). Des de la Cooperativa, es mostren oberts a que les instal·lacions pogueren ser llogades a l'Ajuntament si necessitara l'espai per apilar les restes agrícoles que, posteriorment, podrien ser tractades per a la seua transformació en pellets. Aquesta transformació de les restes agrícoles podrien fer-se a les instal·lacions de la Cooperativa fent ús de l'energia solar provinent de les plaques fotovoltaïques de la Comunitat Energètica Local (CEL) de la Vall de Gallinera que es troben al sostre de la Cooperativa.

Una altra estratègia que les persones entrevistades van veure de futur és la d'oferir «formacions poc teòriques i més pràctiques» (Entrevista 3, cooperativista), que s'habilitara un «centre d'interpretació de la cirera on es donara a conèixer la situació de la cirera de manera continuada» (Entrevista 8, cooperativista) i, també, «s'explicara com

és i ha sigut, realment, la Cooperativa» (Entrevista 2, cooperativista). Durant els cursos, assenyalen que també «s'haurien de tornar a fer camps d'experimentació, voluntariat, jornades d'intercanvi de coneixement, fires, etc.» (Entrevista 1 i 2 i 8, cooperativista; Entrevista 9 i 10 i 14 i 21, comunitat local). Aquests cursos i formacions servien per «tractar de tancar el buit del relleu generacional» (Entrevista 19, tècnic) ja que podrien estar enfocats en grups joves perquè poden veure que es viable ser llaurador professionalment i, també, viure a la Vall de Gallinera.

«Hem de formar a la gent perquè puguin integrar el treball que fa l'agricultura per beneficiar als pobles, al territori i a la seua comunitat. És cabdal poder explicar tot això posant de relleu la forma de vida rural i dels nostres avantpassats que van fer possible tot això». (Entrevista 19, tècnic)

Així, segons els entrevistats, els cursos també deurien d'estar encaminats a poder mostrar al conjunt de la població (usuaris i consumidors) la importància que té mantindre «el rebost de la Marina Alta» i «comprar als forns dels pobles o que els restaurants compren producte de la zona. D'eixa manera es genera un ecosistema i un mercat local que es retroalimenta positivament» (Entrevista 21, comunitat local). En aquest punt, és important rescatar la xarxa de què es parlava entre els comerços de la costa de la Marina Alta i els productors de les Valls al codi d'Aliances i actors. Aquest tipus d'articulacions, la xarxa [SPG Ecollaures](#) la denomina Agricultura Sostinguda per la Comunitat.

Per poder garantir una part important de les Innovacions i les estratègies que s'han mencionat per revitalitzar la Vall de Gallinera i la Cooperativa, seria precís realitzar una planificació agrària amb enfocament territorial i que compte amb la participació dels agents territorials i la comunitat local.

Taula-resum resultats 5.4 Estratègies i innovacions

a. Necessitat d'articular grups de treball on s'exposen distintes opcions que puguin enfortir el territori

b. Diversificar i desestacionalitzar l'activitat econòmica agroalimentària

c. Estratègies han d'hibridar-se amb l'entorn ecosistèmic (persones, història, cultura, medi ambient, comerços etc.)

d. Les idees i les estratègies que es proposen han de complir una funció social a les persones i al territori en el seu conjunt
e. Les idees i les estratègies que es proposen han de valorar la viabilitat, els recursos i les subvencions
f. Les estratègies han d'anar adreçades a afrontar reptes com la despoblació, la manca de serveis, etc.
g. Estratègies que permeten incloure ingressos no estrictament agrícoles
h. Consolidar una narrativa comuna representada per figures avalades pels diferents actors del territori
i. Crear canals de comunicació eficaç entre agents territorials i administració pública
j. Considerar la importància que ha tingut la cirera com a sector productiu en si mateix i a la resta de sectors com els serveis (turisme, hostaleria, etc.)
k. Incorporar les reivindicacions del pagament ecosistèmic i la custòdia del territori a les estratègies
l. Estratègies que recuperen bancals i trossos de serra abandonats mitjançant la facilitació de la transició a ecològic per a l'obtenció del CAECV
m. Estructurar l'oferta i la demanda agroalimentària de productors i consumidors del territori
n. Considerar la importància botànica de les Valls de la Marina (herbes aromàtiques i mengívoles, etc.). Herbes del Molí (Benimarfull) pot ser actor clau en aquest sentit
o. Agroecologia i Sobirania Alimentària com a eixos cabdals
p. Millora o rehabilitació d'instal·lacions existents (nova tenda, aules de formació, ecomuseu, centre d'interpretació, obrador municipal comarcal, etc.)

q. Aprofitar els plans de foment de l'ocupació tant a entitats públiques com a entitats privades
r. Estratègia de valorització de residus forestals per a la fabricació de pellets
s. Considerar la importància que ha tingut la Cooperativa com a ens d'autogestió i enfortiment comunitari
t. Recuperar la realització o la presència en fires, conferències, cursos, jornades d'intercanvi de coneixement, etc.
u. Sensibilitzar contínuament a la població tant de dins com de fora del territori sobre la importància de fer custòdia del territori, menjar sa i de proximitat
v. Importància de teixir aliances amb comerços, grups de consum o altres actors per sostindre a la agricultura de la Marina i tot el que allò comporta

6. Conclusions

A mode de tancament del present treball, les conclusions que s'han obtingut i han estat desenvolupades al llarg de la investigació corroboren l'estat d'ànims en què es troba la comunitat local de la Vall de Gallinera i els associats de la Cooperativa Cireres Muntanya d'Alacant, la necessitat de fer aliances amb els distints actors que habiten la Vall o tenen influència en el seu desenvolupament integral i, sobretot, entre l'Ajuntament i la Cooperativa, per revitalitzar comunitàriament la Cooperativa i la Vall amb els camins i les possibilitats de futur que les pròpies persones entrevistades veuen viables en el context de múltiples crisi.

Per una banda, cal assenyalar que, per manca de temps, els instruments que s'havien dissenyat per arribar als objectius de la investigació com són, per exemple, els tallers estructurats que apareixen a la [Taula 1](#), no han pogut fer-se servir i, per tant, la totalitat dels objectius no s'han pogut assolir. A conseqüència d'això, la investigació presenta unes limitacions metodològiques i d'anàlisi degut a la necessitat de fer ús d'una o varies opinions com si foren representatives de tota la població. La posada en comú d'aquestes opinions, percepcions i perspectives en el futur mitjançant grups focals permetrà eixir de generalitzacions o de possibles incoherències amb la finalitat d'enriquir

el debat i les propostes. Per altra banda, seria convenient ampliar cap a baix el rang d'edat de les persones participants. Com s'ha vist durant la revisió de la literatura i la realització de les entrevistes, les persones joves i nouvingudes són un grup clau per reactivar i revitalitzar els contextos rurals. A més a més, la poca participació de persones joves a les entrevistes i la poca vinculació entre les persones entrevistades i grups de població més jove o nouvinguts és símptoma de la necessitat de treballar aquesta qüestió.

A grans trets, aquest treball pretenia ser el punt de partida per aconseguir la transformació que la Vall de Gallinera necessita i desitja. Si les condicions es donen, hi ha molt de marge per a continuar aplicant metodologies participatives al procés encetat de revitalització rural i construcció de lideratges comunitaris al territori de la Vall de Gallinera. Al llarg del document, s'han esmentat alguns possibles exemples il·lustradors però, altres com la [Xarxa de Municipis per l'Agroecologia](#) també poden servir com a base o guió.

La reactivació de seccions, la creació de xarxes supracomarcals agroalimentàries, la inversió en infraestructures com els obradors, aules de formació o centres d'interpretació, o la introducció d'altres varietats de cultius, productes o, fins i tot, la diversificació de l'activitat amb la creació d'una nova indústria més transformada i arrelada al territori precisa d'una necessària planificació territorial i alimentària en què la comunitat local, les organitzacions socials i empresarials i les entitats públiques del territori han de prendre partit, informar-se, coordinar-se i executar transparentment per aconseguir una governança del territori on tant la comunitat local com els sectors socioeconòmics puguin veure possibilitats de futur i es pugui assolir una fixació digna de la població al territori.

Ara per ara, per a seguir amb el procés de revitalització es podria donar continuïtat als objectius del treball encetat amb el disseny d'uns tallers participatius seguint els mètodes que permeten orientar a grups focals al voltant de quatre temàtiques concretes i prioritàries: promoció econòmica agroalimentària, identitat comunitària de 'les Valls de la Marina', educació-pedagogia i, per últim, l'articulació d'una aliança publico-cooperativa. Aquests tallers requeriran de la voluntat participativa dels agents del territori de la Muntanya d'Alacant bé perquè tenen motivacions i interessos per algunes de les temàtiques esmentades o bé perquè treballen directament a una d'elles. La capacitat de convocatòria dependrà de la incidència que es faça des de les entitats locals que formen

part de ‘les Valls de la Marina’, els consorcis comarcals i supracomarcals del mateix territori o les entitats privades com GAL RMA, sindicats, associacions o federacions de cooperatives.

Com s’ha vist durant les entrevistes, actualment l’Ajuntament de la Vall de Gallinera està jugant un paper clau en la revitalització del territori. És cabdal que el seu lideratge continue durant aquesta nova fase que podria estar suportat per altres entitats del territori com és l’associació GAL RMA, l’IGP Cireres Muntanya d’Alacant, la Unió Cultural d’Amics de la Vall de Gallinera, el conjunt d’entitats locals que integren el territori de ‘les Valls de la Marina’ o les associacions de comerços de la Marina. Per altra banda, altres agents externs al territori també podrien servir d’aliats en aquesta nova fase de revitalització com són, per exemple, les Universitats, les cooperatives de crèdit, o entitats d’altres llocs que hagen dedicat esforços a desenvolupar un Pla d’Acció per dur a terme una transició al seu propi territori mitjançant la participació activa de la comunitat.

El present treball pot ser el punt d’inici d’una nova fase de la transformació que, com s’ha demostrat, s’anhela i es necessita en un moment de crisi multinivell al context socioeconòmic de la Cooperativa Cireres Muntanya d’Alacant. Per a començar, serà prioritari que l’Ajuntament de la Vall de Gallinera, qui porta el lideratge comunitari actualment a nivell local, establisca relacions sinèrgiques amb diversos actors, i que tinguen distints rols, tant dins com fora del territori per enfortir la capacitat d’intervenció de les actuacions.

7. Bibliografia

Arnalte Alegre, E. (2021). «Desarrollo rural y despoblación». A *Despoblación rural. Problemas y soluciones*, ed. José María García Álvarez-Coque. Valencia: Editorial Universitat Politècnica de València. Disponible a <https://riunet.upv.es/bitstream/handle/10251/160237/6647.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Càtedra Cooperatives Agroalimentàries. (2021). «Impacto de las cooperatives agroalimentarias en el desarrollo territorial. Primera aproximación a una herramienta de medición del impacto de cooperatives diversificadas en el territorio.» Informes de las Cooperativas Agro-alimentarias de España, pp. 58. Disponible a https://www.uv.es/catedracae/publicaciones/2021-CatCoopAgro_Impacto-coop.pdf

Camarero, L. (2017). «Por los senderos de la despoblación rural: notas desde la diversidad social.», Documentación Social, número 185: 19-35. Disponible a <https://www.caritas.es/main-files/uploads/2019/04/DocSocial185-1.pdf>

Collantes, F. (2001): “La montaña española en el desarrollo capitalista, 1860-1991: periferización segura, difusión condicionada”, Ager: Revista de estudios sobre despoblación y desarrollo rural, 1, pp. 9-46. Disponible a <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=243622>

Collantes, F. i Pinilla, V. (2019). «¿Lugares que no important? La despoblación de la España rural desde 1900 hasta el presente.» Publicaciones de la Universidad de Zaragoza, Monografías de Historia Rural 15, Sociedad Española de Historia Agraria, 270 pp. Disponible a https://www.uv.es/javier/index_archivos/J%20Espania_Lugares_que_no_importan_Re_s.pdf

Colón, R. (2020). «La respuesta del cooperativisme puertorriqueño ante la devastación causada por el huracán María.» En Álvarez, J. F. i Marcuello, C. *Experiencias emergentes de la Economía Social*, OIBESCOOP, pp. 458-475. Disponible a <https://www.oibescoop.org/wp-content/uploads/cap-17.pdf>

Del Romero, L., y Escribano, J. (2013). Diagnóstico y propuestas para la revitalización de las Sierras de Teruel (Gúdar-Javalambre y Maestrazgo). AGER, Revista

de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural, (15), pp. 115-152. Disponible en https://ruralager.org/wp-content/uploads/Ager-15_4.pdf

Esparcia, J. (2021). «Reflexiones en torno al debate sobre la despoblación y la (in)sostenibilidad rural en España: ¿entre el espejismo y la oportunidad?» III Congreso Internacional - XVII Congreso de Historia Agraria: Despoblación, Desequilibrio territorial y sostenibilidad. Disponible a https://congresoseha.info/wp-content/uploads/2021/06/SEHA_congreso_2021_sesiones_simultaneas_javier_esparcia.pdf

Esparcia, J., Escribano, J. i Serrano, J. J. (2016). «Una aproximación al enfoque del capital social y a su contribución al estudio de los procesos de desarrollo local.» *A Investigacions Regionales – Journal of Refional Research*, 34, pp. 1-23. Disponible a https://www.uv.es/~javier/index_archivos/03_ESPARCIA%20-%20Invest%20Regionales%20-%202016.pdf

Esparcia, J. i Mesa, R. (2021). «LEADER en España. Cambios recientes, situación actual y orientaciones para su mejora.» Universitat de Valencia. Estudios y Documentos & Red Rural Nacional, 32. 456 p. Disponible a https://puv.uv.es/documents/get/document/id/5772/32_leader_en_espa_a_ebook.pdf

Fajardo García, G. y Chaves Ávila, R. (2019). «LA ECONOMÍA SOCIAL EN LA COMUNITAT VALENCIANA: REGULACIÓN Y POLÍTICAS PÚBLICAS.» Disponible a <https://www.uv.es/chavesr/LIBRO%20Gemma-Rafa%20La%20ES%20en%20la%20CV%20Regul%20y%20PPUB%202019.pdf>

GAL RMA. (2024). «Estratègia de Desenvolupament Local Participatiu 2023-2027». Disponible a <https://www.galruralmuntanyadalacant.com/copia-de-ajudes-leader>

Garcia Jané, J. (2015). «Guia d'economia social i solidària per a l'administració local». Diputació de Barcelona. Disponible a https://llibreria.diba.cat/cat/ebook/guia-d-economia-social-i-solidaria-per-a-l-administracio-local_55200

Hambleton, R. (2014). «Place-based leadership and the inclusive city.» A: *Leading the Inclusive City: Place-Based Innovation for a Bounded Planet*. Bristol University Press; pp. 3-32. Disponible a https://www.researchgate.net/publication/300603928_Place-based_leadership_and_the_inclusive_city.

Instituto Nacional de Estadística (2023). Població a la Vall de Gallinera per gènere. A *Cifras oficiales de población de los municipios españoles en aplicación de la Ley de Bases del Régimen Local* (Art. 17).

Jiménez Gómez, A.; Vela Campoy, M.; Álvarez de Neira Pueyo, S. i Jiménez Díaz, N. (2018). «Disueños. Manual de metodologías participativas para la innova-acción social.» Disponible a

<https://www.miteco.gob.es/es/ceneam/recursos/materiales/disuenos-metodologias-participativas.html>

Klein, J. L. (2020). «La importància del liderago en el desarrollo local sostenible: reflexiones a partir de una investigación». Disponible a <https://1library.co/document/y4wmjvdr-importancia-liderazgo-desarrollo-local-sostenible-reflexiones-partir-investigaci%C3%B3n.html>

Llei 05/2011, de 29 de març, d'Economia Social. Disponible a: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2011/BOE-A-2011-5708-consolidado.pdf>

Lopera, L. D. i Posada, G. J. 2009. «Contribuciones de la Economía Solidaria al desarrollo local: el caso del altiplano Norte del departamento de Antioquia.» A *Semestre Económico*, volumen 12, No. 23, pp. 119-132. Disponible a <https://repository.udem.edu.co/bitstream/handle/11407/1071/Contribuciones%20de%20la%20econom%C3%ADa%20solidaria%20al%20desarrollo%20local%20el%20caso%20del%20altiplano%20norte%20del%20departamento%20de%20Antioquia.pdf>

Miró, I. (2018). «Què són i què poden ser els ecosistemes cooperatius locals?» Publicat a la Revista Nexa. Disponible a <https://nexa.coop/actualitat/què-són-i-què-poden-ser-els-ecosistemes-cooperatius-locales>

Miró, I. (2024). «Sense mobilitzacions socials al carrer, l'ESS difícilment podrà impulsar un canvi de paradigma al país.» / Entrevistat per Serra i Julià, A. i Torruella Duran, D. Disponible a <https://www.jornal.cat/entrevista/38153/entrevista-ivan-miro-economia-social-solidaria-cooperativisme>. Data de consulta 03-06-2024.

Moltó Mantero, E. (2005). «La plurifuncionalidad de la agricultura en la montaña de Alicante.» Disponible a <http://hdl.handle.net/10045/11135>.

Moulaert, F., MacCallum, D., Van den Broeck, P. i Garcia, M. (2019). «Bottom-linked governance and socially innovative political transformation.» *A Atlas of Social Innovation - A World of New Practices*, pp. 62-65. Disponible a https://www.socialinnovationatlas.net/fileadmin/PDF/volume-2/01_SI-Landscape_Global_Trends/01_13_Bottom-Linked-Governance_Moulaert-MacCallum-VandeBroeck-Garcia.pdf

Moyano Estrada, E. (2009). «Capital social, gobernanza y desarrollo en áreas rurales». *A ambienta*, 88, pp. 112-126. Disponible a https://www.mapa.gob.es/ministerio/pags/biblioteca/revistas/pdf_AM/Ambienta_2009_88_112_126.pdf

Nogué, J. (2016). «El reencuentro con el lugar: nuevas ruralidades, nuevos paisajes y cambio de paradigma». *A Documents d'Anàlisi Geogràfica*, Vol. 62, Núm. 3, pp. 489-502. Disponible a <https://dag.revista.uab.cat/article/view/v62-n3-nogue>

Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic. (2006). «The New Rural Paradigm: Policies and Governance.» Disponible a <https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/thenewruralparadigmpoliciesandgovernance.htm>

Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana (2023). «Fitxa descriptiva bàsica municipal de la Vall de Gallinera».

Redondo, O. (2022). «Ecosistemes Cooperatius: proposta analítica (I)». Disponible a <https://elrisell.cat/que-son-ecosistemes-cooperatius>. Data de consulta, 03-04-24.

Sigalat, E.; Calvo, R.; Roig, B. i Buitrago, J. M. (2019). «La investigación acción participativa (iap) en el sector empresarial. Interviniendo desde lo local» *A EMPIRIA. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*. N.º 44 septiembre-diciembre, pp. 47-78. Disponible a <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7029565>.

Tarodo, A. (2010). «Model de Cooperativisme de consum: Evolució, organització i sistema de costos, en el cas pràctic del grup de consum responsable Cistella Verda del Masnou.» Disponible a <https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099.1/9814/memoria.pdf?sequence=1>

Yacamán Ochoa, C. i García Llorente, M. (2020). «Enfoque cooperativo y custodia del territorio: dos factores impulsores de la transición agroecológica de los sistemas agroalimentarios locales.» *Estudios Geográficos*, 81(289). Disponible a <https://estudiosgeograficos.revistas.csic.es/index.php/estudiosgeograficos/article/view/788/955>

Yacamán Ochoa, M., Mata Olmo, R. i Muñiz Martínez, M. (2023). «Concentración de la explotación agrària y declivi de la agricultura familiar en la Comunidad de Madrid. Factores impulsores y posibles medidas para frenar su abandono.» A Geografía: cambios, retos y adaptación: libro de actas. *XVII Congreso de la Asociación Española de Geografía*, Logroño, 12 al 14 de septiembre de 2023, pp. 1145-1153. Disponible a <https://www.age-geografia.es/site/publicaciones/CG/2023/lc.pdf>

Yacamán Ochoa, C. Sánchez-Moral Rosa de la Fuente, S. (2021). «La innovación social como herramienta para hacer frente a los retos urbanos: una aproximación al proyecto MARES-Alimentación (Madrid)*.» *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 67/3, pp. 365-387. Disponible a <https://dag.revista.uab.cat/article/view/v67-n3-yacaman-sanchez-fuente/666-pdf-es>

Villasante, T. R.; Montañés, M. i Martin, P. (2001). «Prácticas locales de creatividad social. Construyendo ciudadanía/2.» Ed. *El Viejo Topo*.